

105/D

ISSN 0332-5792

DYADE

Nr. 3 1990

Løssalg kr. 40,—

Fredrikstad bibliotek

Vår hemmelige storhet

Norges største TV-blad

SE OG HØR

Nr. 13 - 1990
Pris kr. 19
inkl. moms

ALT OM SE OG HØRS GRAND PRIX-FEST

Dramatisk
for Ketil Stokkan:

FIKK LENSMANNEN PÅ DØRA!

Carsten Byhring -
en skygge av seg selv:

JEG KJEMPER MOT KREFTEN!

Veier bare 50 kilo!

DIANA FIKK HETESLAG!

bc 343 13

I 40 graders Afrika-varme:

Svenske artister med god smak:
VI ELSKER NORSKE MENN!

Narsissismen i oss alle

DYADE

Nr. 3 1990 - 22 årg.

<i>Henrik Ibsen:</i> Alle maktens kilder	2	<i>Jens Braavig:</i> Denne Narkissos, hvem var han egentlig?	30
<i>Maria Gjems-Onstad og Per Slaastuen:</i> Hva er narsissisme?	3	<i>Carl Henrik Grøndahl:</i> Den narsissistiske journalistikk	35
<i>Maria Gjems-Onstad:</i> Hvor narsissistisk kan jeg være?	9	<i>Rolf Brandrud:</i> Sterke livsvalg 20 år etter	49
<i>Turid Berg-Nielsen:</i> Narsissistiske personlighetstrekk og Acem-meditasjon	21		

DYADE

Redaktører: Turid Berg-Nielsen, Tom Eide, Halvor Eifring, Carl Henrik Grøndahl, Eirik Jensen, Per Slaastuen (ansv.).

Redaksjonsråd: Rolf Brandrud, Ole Gjems-Onstad, Torbjørn Hobbøl, Are Holen, Anders Lindseth.

Red.sekr.: Viktor Roddvik
I administrasjonen: Randi Jacobsen

tidsskrift for kultur, filosofi, psykologi, samfunn

Dyade drives på idealistisk basis. Ingen mottar økonomisk godtgjørelse for bidrag. Eventuelt overskudd går til organisasjonen Acems arbeide for menneskelig vekst.

Dyade utkommer med fire nummer i året. Abonnement for 1990 koster kr. 120 og løper til skriftlig oppsigelse. Ettertrykk bare etter avtale med redaksjonen.

Besøksadresse: Huitfeldts gt. 49,
0203 Oslo 2

Postadresse: Postb. 2559, Solli
0203 Oslo 2

Telefon: (02) 83 04 83

Telefax: (02) 83 18 31

Postgiro: 0805 2 09 42 33

Dyade er trykket hos Hegland
Trykkeri A/S, Flekkefjord.

Vår hemmelige storhet

Narsissisme er blitt et skjellsord i vanlig språkbruk. Det betegner alt som er selvopptatt, selvnyttende, egoistisk, kaldt, en asosial individualisme. Som motsetning til det narsissistiske står det selvoppofrende, det solidariske, det varme menneskelige. I tidens mer overfladiske politiske debatt er narsissistisk brukt om jappekulturen, mens man forbause lenger har kunnet bruke *sosialistisk* som et slags synonym for det motsatte – det ivaretagende, det gode.

Begrepet *narsissisme* har altså fått en moralsk valør: I dagligtalen brukes det som stempel på det vi ikke liker. Hos andre. Vi bruker det til å moralisere.

Slik bruk tilslører. Individualpsykologisk er det narsissistiske en del av oss alle. Uansett hvilken politisk ideologi vi mener å sogne til. De narsissistiske konflikter gjenfinnes i hver og en av oss som hovedsakelig ubevisste livstemaer. Og det kan være verdt å huske at kjernen i det narsissistiske ikke er selvnyttelsen, men det motsatte. Den man vil betegne som en narsissistisk person, kan være vellykket på overflaten, men de menneskelige omkostninger er svære. Vår hemmelige storhet er ingen lett bær å bære. Å undersøke hva det narsissistiske egentlig innebærer, er derfor å berike vår forståelse av oss selv og andre.

I tillegg kan drøfting av narsissisme også gi begreper og perspektiver som synes fruktbare i en analyse av mange fenomener i samtiden.

Dette DYADE må sees som et første forsøk på å formulere tanker om det narsissistiske. I flere år har Acem arbeidet med dette tema. Den som over lengre tid praktiserer Acem-meditasjon og deltar i ulike gruppeprosesser i organisasjonen, kommer ofte i kontakt med mer narsissistiske livstema. De fleste som arbeider med egenutvikling i voksenalder, vil ofte ha stress og hemning som utgangspunkt. Opplevelsen er at hemningene begrenser. Det gjør de uten tvil. Men bearbejdes hemninger, viser det seg som regel at livsbegrensningene ikke forsvinner med det. Snarere kommer den tydeligere til syne, vår hemmelige storhet – de idealiserte fordringer til oss selv og andre, en narsissistisk kravstorhet og krenkbarhet. Disse konfliktene kan være vel så begrensende som våre mer nevrotiske hemninger.

Når man undersøker slike livstema, er en moraliserende holdning lite egnet til å skape innsikt. Vår egen narsissisme er vanskelig å se og godta. Når vi ser den hos andre, forsvinner fort nyansene. Vi blir kritiske eller ukritiske. Vi tar kjapt avstand fra den – eller beundrer den.

Men etter vår erfaring er mer nyansert utforskning av det narsissistiske en meget spennende ferd inn i det menneskelige. Vi håper vi klarer å formidle noe av det i dette DYADE.

Alle maktens kilder

Ella Rentheim: Det, at du sviktet meg og vendte deg til Gunhild istedet, — det tok jeg bare sådan som en alminnelig ustadighet fra din side. Og som en følge av hjerteløse kunstgrep fra hennes side. Og jeg tror nesten, jeg foraktet deg en smule — tross alt. — Men nu ser jeg det! Du svek den kvinne du elsket! Meg, meg, meg, meg! Det dyreste du visste i verden, det var du rede til å avhende for vinnings skyld. Det er dobbelmordet, som du har gjort deg skyldig i! Mordet på din egen sjel og på min!

Borkman: Men du får huske på at jeg er en mann. Som kvinne var du meg det dyreste i verden. Men når endelig så må være, så kan dog en kvinne erstattes av en annen —

Ella Rentheim: Gjorde du den erfaring da du hadde tatt Gunhild til hustru?

Borkman: Nei. Men mine oppgaver i livet hjalp meg til å bære det også. Alle maktens kilder i dette land ville jeg gjøre meg underdanige. Alt, hva jord og fjell og skog og hav rommet av rikdommer — det ville jeg underlegge meg og skape herredømme for meg selv og derigjennom velvære for de mange, mange tusen andre..

Henrik Ibsen: *John Gabriel Borkman*

*Maria Gjems-Onstad
og Per Slaastuen:*

Hva er narsissisme?

*Storslåtte forestillinger om
egen betydning.
Stort behov for oppmerksomhet.
Lav toleranse for skuffelse og
kritikk.
Sans for privilegier.
Kjenner seg ikke igjen i denne
beskrivelsen.*

Narsissisme er en felles livserfaring. I én fase av livet er den narsissistiske virkelighetsopplevelse den selvfølgeligste for oss alle. Ifølge Sigmund Freud er denne måten å oppleve virkeligheten noe som bidrar til å sikre barnet nødvendig dekning av egne behov – i en periode av livet da det ikke er istand til å ta vare på seg selv.

Den narsissistiske virkelighetopplevelse preges av egosentrisitet. Barnet har ingen eller liten evne til å se en situasjon fra andre ståsteder enn sitt eget. Når det er sultent, spiller det ingen rolle om mor eller far er trette, sover eller om det passer. Barnet setter sine egne behov i sentrum.

Et barn opplever sine behov som imperative. Dette gjelder både presentasjonen og dekningsen av dem. Det skal skje nå. Det er liten evne til å tåle frustrasjon, og til å utsette behovstilfredsstillelse.

Evnen til å tåle psykisk smerte, er på dette tidspunkt lite utviklet. Det vil hos barnet være et behov for rask lind-

ring av spenning. Samtidig er det behov for å oppleve ubehaget som noe som kommer utenfra, som ligger i omgivelsene. Det vonde spaltes av og legges ut.

For et barn i denne alderen er det ingen distanse som gjør det mulig å vurdere rimeligheten i egne ønsker. At man *har* dem er berettigelse god nok. Overføres dette til senere i livet, vil det ofte arte seg som en opplevelse av å være i sin selvfølgelige rett – og en opplevelse av urimelighet og krenkelse hvis andre stiller spørsmålsteget ved behovene, ønskene og kravene.

Narsissisme er således en grunnleggende måte å oppleve virkeligheten, og i større eller mindre grad vil rester av denne opplevelsesmåte henge igjen i oss alle. Hos enkelte vil den kunne være meget fremtredende. Da har vi å gjøre med en narsissistisk personlighetsforstyrrelse. Hos andre vil den kunne komme til syne under stress, og for oss alle vil den kunne prege i nære relasjoner.

Slik var du som barn:

- du hadde liten evne til å se en situasjon fra andre ståsteder enn ditt eget. Du spurte ikke om det passet for mor eller far
- du hadde liten evne til å tåle frustrasjon og til å utsette behovstilfredsstillelse
- du hadde liten evne til å tåle psykisk ubehag. Alt vondt kom utenfra
- alle dine ønsker var rimelige. At du hadde ønsker, var berettigelse nok.

Dette kalles primær narsissisme. Er disse trekkene fortsatt meget fremtredende hos deg? Noen ville da hevde at du er en narsissistisk forstyrret person.

I dette nummeret av Dyade skal vi forsøke å se nærmere på hva narsissisme er, og hvordan narsissistiske trekk kan prege oss – som enkeltpersoner og i grupper, men også være synlig tilstede i løsninger på samfunnsnivå. Vår bakgrunn for å være opptatt av temaet er mangeårig arbeid med Acem-meditasjon og gruppepsykologi hvor disse livstemaene er blitt tydelige som del av bearbeidelsesprosessen.

*Jeg elsker deg
fordi du elsker meg*

Begrepet «narsissisme» strekker seg tilbake til gresk mytologi. Narkissos forelsket seg i sitt eget speilbilde, og gikk til grunne i det. Jens Braarvig tar oss med tilbake til gresk mytologi og viser noen av den forankring denne livstematikken har, ikke bare innenfor myten om Narkissos.

Sigmund Freud benyttet begrepet første gang i 1910, i et forsøk på å forstå homoseksualitet («Eine Kindheitserinnung des Leonardo da Vinci»). I 1914 utga han «Zur Einführung des Narzissmus» og begrepet har siden hatt en sentral plass innen moderne psykologi. Med teoretikere som Heinz Kohout og Otto Kernberg, er begrepets posisjon ytterligere befestet, og det har også funnet anvendelse innen sosiologi og samfunnsanalyse (Thomas Ziehe, Christopher Lasch).

Freud skiller mellom primær og sekundær narsissisme. Primær narsissisme er et normalpsykologisk utviklingsstadium vi alle gjennomlever. Sekundær narsissisme er resultatet hvis forsøkene på å utvikle relasjoner til andre blir for belastende, og barnet trekker følelser tilbake fra andre, og re-investerer dem i seg selv. Et narsissistisk objektvalg kjennetegnes ved at personens primære interesse er rettet mot en selv, og at andre personer først og fremst er viktige som kilder til selv-

bekreftelse. «Jeg elsker deg fordi du elsker meg». Det er ingen grunnleggende gjensidighet i relasjonen.

Freud stiller opp et motsetningsforhold mellom kjærlighet til andre (objektkjærlighet) og kjærlighet til seg selv (selvkjærlighet). I den grad du utvikler interesse for andre, avtar din narsissisme. Dess høyere investering i eget selv, dess mindre overskudd til å være opptatt av andre. Et narsissistisk objektvalg i tidlige år, danner modell for forhold i voksen alder.

*Kjenne den igjen
hos seg selv?*

I rendyrket form representerer narsissisme en alvorlig utviklingsforstyrrelse. I 1990-årenes mest anvendte diagnosesystem DSM III (Diagnostic and Statistic Manual of Mental Disorders), beskriver en narsissistisk personlighet:

Storslåtte forestillinger om egen betydning – med overdreven vektlegging på egne ytelser og talenter (grandiositet). Dette trenger ikke være åpent uttalt, men kan vel så ofte leve som hemmelige fantasier opptatt av suksess, brillians, skjønnhet og ideell kjærlighet. Personen vil ha et stort behov for oppmerksomhet, anerkjennelse og beundring (ekshibisjonisme), kombinert med underliggende følelser av mindreverd, indre tomhet og skam. Personen vil ha lav toleranse for skuffelser, krenkelser eller kritikk, og kan reagere med sterkt sinne eller tilbake-trekning når han eller hun føler seg utsatt for slik. I forhold til andre mennesker, særlig i nærforhold, vil personen være tilbøyelig til å pendle mellom overdreven idealisering og nedvurdering. Evnen til innlevelse i hvordan andre har det er ofte lite utviklet, og personen gjør som regel krav på spesiell hensyntagen og har sans for privilegier.

Narsissistisk personforstyrrelse?

- storslåtte forestillinger om egen betydning, ikke nødvendigvis åpent uttalt, like gjerne som fantasier om hemmelig storhet
- stort behov for oppmerksomhet, bekreftelse og beundring
- grunnleggende følelse av mindreverd, indre tomhet og skam
- lav toleranse for skuffelser, krenkelser eller kritikk. Reagerer med sterkt sinne eller tilbaketrekning når utsatt for slikt
- tilbøyelig til å pendle mellom idealisering og nedvurdering i nære forhold
- liten evne til innlevelse i andre
- gjør krav på spesiell hensyntagen, har sans for privilegier.

En narsissistisk personlighetsforstyrrelse finnes sjelden i så outrert form, og få vil kjenne seg igjen i beskrivelsen, allerminst den personen beskrivelsen er myntet på. Det ligger i narsissismens natur at vi vegrer oss mot å gjenkjenne den hos oss selv. Men livstemaene — knyttet til vår selvfølelse, til behov for å bli sett, for å ha suksess, unngå mindreverd og skamfølelse, å finne tilfredsstillende løsninger mellom egne og andres behov osv. — er almenmenneskelige, og det er disse almenmenneskelige aspektene ved narsissismen vi ønsker å se nærmere på i dette nummeret av Dyade.

Det finnes sunn narsissisme

«Narsissisme» er et meget sammensatt fenomen, og det er nødvendig å redegjøre kort for hvordan vi vil bruke begrepet i våre drøftelser.

En definisjon av narsissisme som ofte benyttes er denne: «Narsissisme representerer en konsentrasjon av psykologisk interesse om selvet». Et dilemma knyttet til denne definisjonen er hvorvidt narsissisme (selvkjærlighet) står i motsetning til kjærlighet til andre (objektkjærlighet). Heinz Kohout, en sentral teoretiker på området, hevder dette er et kunstig motsetningsforhold, og at det i uheldig grad har ført til at narsissisme utelukkende er betraktet som noe uønsket. Ifølge Kohout finnes sunne former for narsissisme — som evnen til å ta vare på egne interesser, evnen til konstruktiv selvhevdelse, evnen til rekreasjon m.v. — og at den sunne narsissismen faktisk kan understøtte evnen til objektkjærlighet. Vi tar ikke standpunkt til diskusjonen, men drøfter den i artiklene. Utvilsomt peker denne definisjonen på et sentralt område i narsissistisk psykologi.

En annen definisjon setter narsissisme-begrepet i sammenheng med vår

selv-følelse. Vårt «selv» henspeiler på en helhetsopplevelse av hvem vi er, og vi kan i varierende grad ha kontakt med oss selv. Å ha et «sant selv» innebærer evne til kontakt med et bredt register av egne følelser, enten disse er tristhet, skuffelse, sinne, erotisk lyst. Å ha et «falsk selv» er uttrykk for at vi på enkelte områder har behov for å beskytte oss mot visse følelser, og at vi har utviklet ubevisste strategier for å holde disse unna. Det vil si at vi har utviklet kompensatoriske aktiviteter, enten ytre eller indre, for å slippe å kjenne på mindreverd, indre tomhet, tristhet, skyld- og skamfølelse. Denne kompensatoriske aktivitet er ofte så innvevd i vår selvoppfatning og vår livsstil, at dens forbindelseslinjer til de følelsesområder den er utviklet for å beskytte oss mot er gått tapt. Den oppleves som en selvfølgelig del av hvem vi er, og settes ikke i sammenheng med en narsissistisk sårbarhet.

I forlengelsen av dette resonnement kan narsissisme defineres som «den aktivitet, indre eller ytre, som har til formål å opprettholde en positiv selvfølelse (selv-aktelse). Denne definisjonen er meget vid, og favner både sunne og usunne former for narsissisme. Det er denne definisjonen som er lagt til grunn i artikkelen: «Hvor narsissistisk kan jeg være?»

Dess mer vaklende den positive selv-følelsen er, dess viktigere er den aktivitet som trengs for å verne om den, og dess sterkere vil investeringen være, både i selvoppfatning og livsstil, som bidrar til å beskytte mot lavere selvbilder. Styrken i investeringen sier noe om hvor ladet den narsissistiske konflikten er.

Selvfølelse som beskytter

På et indre plan kan den kompensatoriske aktivitet dreie seg om fantasier

og dagdrømmer der personen lever et liv preget av mer suksess, mer brillians og mer glamour enn det som er daglige realiteter, eller det kan dreie seg om en tankeflukt inn i hvordan ens liv skal bli i fremtiden, enten i en ny stiling, i å finne en ny partner eller på andre måter. Igjen er det graden, karakteren og intensiteten i fantasi-aktivitetene som sier noe om hvor viktig livstemaet er.

I den ytre verden blir det viktig å sikre det som kalles narsissistisk bekreftelse: Personen vil ofte være svært avhengig av anerkjennelse, beundring og interesse fra andre, for derigjennom å få bekreftet egen verdi. Symboler er av stor betydning, så som utseende, klær, bilmerke, sosialt miljø, å vanke på rett sted, å være «in» — dette blir del av ens «utvidede selv», og bidrar til å oppretholde en selvfølelse som beskytter mot den litenhet, indre tomhet og følelse av mindreverd (å være ingenting verdt) som skjuler seg under overflaten.

Å stille spørsmålsteget ved slike livsløsninger, vil ofte oppleves svært

truende — og vil kunne inngi en følelse av å bli kritisert eller å bli fratatt noe. Å stille spørsmål ved, eller stille seg kritisk til, livsstil, bærer implisitt i seg en krenkelse — fordi det peker hen mot den selvfølelse den kompensatoriske aktivitet har til formål å beskytte.

Den narsissistiske psykologi er utspent mellom disse polariteter i oss: mellom storhetsfantasiene og mindreverdsfølelsen, mellom stoltheten (triumfen) og skammen, mellom selvkjærlighet og interesse for andre, og mellom evnen til å leve nær disse motsetningene i seg selv — og behovet for å spalte av, holde unna.

Ett eller annet sted er dette livskamper i oss alle, og det er livstemaer vi alle har funnet løsninger på. Vi skal forsøke å se nærmere på hva det kan bety for oss å forstå mer av disse livsområdene.

Litteratur:

1) Monison, A.P. (Ed.): Essential papers on Narcissism, New York University Press, 1986.

Fru Borkman: Du har aldri elsket noen utenfor deg selv, — det er kjernen i det hele.

Borkman: (stolt) Jeg har elsket makten —

Fru Borkman: Makten, ja!

Borkman: — makten til å skape menneskelykke vidt, vidt omkring meg!

Fru Borkman: Du hadde en gang makten til å gjøre meg lykkelig. Har du brukt den til det?

Borkman: (uten å se på henne) Noen må som oftest bukke under — i et skibbrudd.

Maria Gjems-Onstad:

Hvor narsissistisk kan jeg være?

*Stemoren til Snehvit har
formert seg.*

*Hva er sunn og usunn
narsissisme?*

*Hvilke organisasjoner er uttrykk
for gruppenarsissisme?*

*Gjenkjenner vi våre storhets-
forestillinger, eller er de absolutte
sannheter for oss?*

Er det narsissistisk å drømme om å bli direktør innen et stort konsern når man selger slips i herreavdelingen i et stormagasin? Eller å kreve mer fritid for skiftarbeidere? Hva er det egentlig å være narsissistisk? Kan det være sunt, eller er det bare urimelig? Vurderingen om hva som er sunn og usunn narsissisme er vanskelig, og ulike tids-epoker synes å ha kommet frem til forskjellige svar.

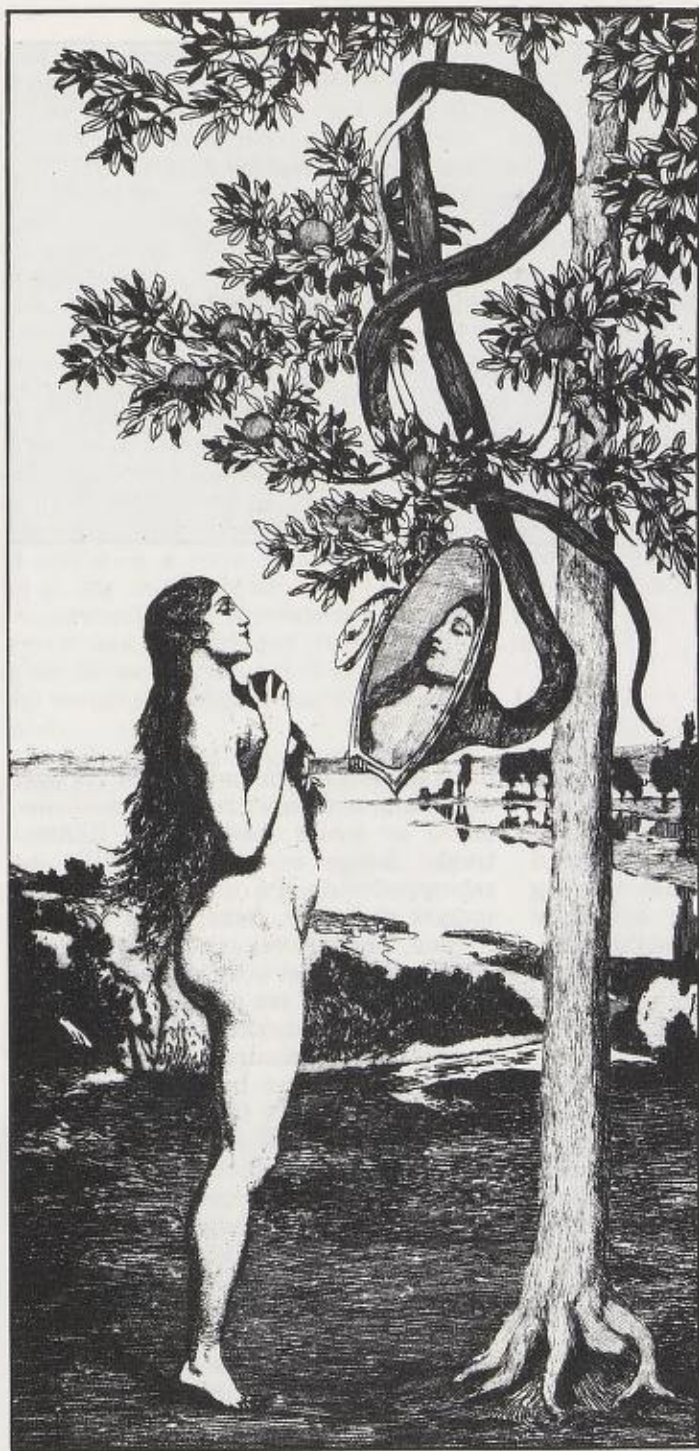
Begrepet stammer fra de greske myter. Narkisoss var en meget vakker ung mann som var elsket av nymfene. I særdeleshet var han elsket av Echo. Skjebnesvangert nok forkastet han henne. Som straff fikk gudene han til å forelske seg i sitt eget speilbilde som han fikk se i vannoverflaten. Hver gang han skulle omfavne speilbildet, gikk bildet i stykker, til Narkissos' store fortvilelse. Til slutt døde han av sorg.

Fenomenet selvkjærlighet har eksistert til alle tider, og er beskrevet i myter, eventyr og litteratur. Historiene

om Askepott og Snehvit kaster lys over noen sammenhenger rundt narsissisme. Dette er jenter med mange likhetstrekk. Begge er stedøtre, snille og selvoppofrende. På ulike måter er de magisk beskyttet. Askepot får hjelp av dyrene, Snehvit vekkes til live fra det ene mordforsøket etter det andre. Som «belønning» for sin godhet får de hver sin prins. Motstykket til dem, er de narsisstiske stemødrene, selvopptatte, stadig i behov av bekreftelse på sitt eget. Hvis de ikke får den bekreftelse de er avhengige av (hvem er vakrest i riket her), er de rede til å begå grusomheter. De følger sin egen moral.

Det er påpekt at disse to eventyrene, kan betraktes som datidens (ca. 1850) fordømming av narsissisme. Mens de selvoppofrende stedøtre får sin belønning, går det riktig ille for de narsissistiske stemødre. Deres skjebne ligner mer på den som ble tildelt Narkissos.

Idag, ca. 150 år senere, er man opp-tatt av helt andre aspekt ved disse

Lille slange i
treet der,
hvem er vakrest
i landet her?
(Max Klinger:
Slangen)

eventyrene. Boken «The Cinderella Complex» som kom ut i 80-årene setter fokus, ikke på stemor, men på stedatter, og det som nå oppleves som uønskete kvaliteter hos henne. Man beskriver hvordan hun er «snill» og selvoppofrende og hvordan dette henger sammen med at hun er passiv, venter på hjelp utenfra, ikke tar noe oppgjør med sin hemmende og krenkende mor.

At disse ulike fokuseringene finner sted før og etter Sigmund Freuds arbeider, er neppe tilfeldig. Han var en av de første som beskrev narsissisme innen en fagpsykologisk ramme. Dessuten startet han en diskusjon om hvordan kulturen påvirker enkeltindividets utvikling, bl.a. i forhold til det å ivareta egne interesser.

*Er det sunt å
være Snehvit?*

I sin avhandling «Das Unbehagen in der Kultur», hevdet han at mange av menneskets nevroser og hemninger er den smerte individet må betale for å leve i en kultur der fellesskapet er avhengig av at hvert individ kan utsette og modifisere egen behovstilfredstillelse. Likevel stilte han spørsmål om den kultur han observerte var for psykologisk i sin fremgangsmåte, om «kulturens overjeg» var for hemmende. Som eksempel trakk han frem det kristne påbud:» Du skal elske din neste som deg selv.» Han påpekte at budet ikke tok utgangspunkt i menneskelig psykologi ved at det neglisjerte grunnleggende narsissisme og aggresjon, og derfor var ugjennomførbart. Med dette stilte Freud spørsmål ved om det selvoppofrende kunne være en svøpe, og om det behovs-sentrerte burde få større plass. Spørsmålet kunne også vært stillet slik: Er det sunt å være Snehvit?

Tidligere tider trykket Snehvit til sitt bryst som idealet for den unge

kvinne, vi skyver henne fra oss. Begge deler er kanskje uttrykk for et uavklart forhold til hva hun står for. Fra en fagpsykologisk synsvinkel ville man kanskje si at også hun er narsissistisk. Hun investerer ikke sin selvaktelse i å være vakrest, men snillest.

I kjølvannet av Freud fulgte et opprør mot alt som ble opplevd som «hemmende instanser», foreldre, den gjengse moral og samfunnsinstitusjoner. En utbredt vulgærpsykologisk oppfatning, var at kunne man bekjempe alt som ble opplevd som hemmende instanser, ville man vinne en tilværelse mer eller mindre renset for ubehag som skyld og skam. Man tok Freuds påpeking av den hemmende effekt av kulturens overjeg til sitt hjerte, men glemte hans påpeking av at hemninger også er den pris man må betale for å utvikle et kulturellt fellesskap. Sagt på en annen måte, Freud påpekte at utemmet narsissisme er uforenlig med sosialt samliv.

*Stemoren har
formert seg*

Pendelen har svingt. Samfunnskritikeren, Chr. Lasch, påpeker i sin bok «The Culture of Narcissism» 1978, at den mest utbredte personlighetstype idag, ikke er den hemmete nevrotiker, men den narsisstisk pregete, mer impulsstyrte person. Fra eventyrets vinkel ville man kanskje si at stemoren, om ikke i identisk form, har formert seg.

Lasch setter dette i sammenheng med det han kaller «me-first» culture, en kultur som prioriterer private ambisjoner og rask behovstilfredstillelse. Som årsaksfaktorer ser han på oppbrudd med moralske verdier, sterk T.V.dominans, tendens til å være opptatt av ungdom og skjønnhet, vanskeligheter med å oppleve seg selv i en meningsfull sammenheng, usikkerhet i

en verden med atomtrusler og politisk kaos. Synspunktene har sitt utgangspunkt i det amerikanske samfunn, men er relevante for hele den vestlige verden.

At narsissistiske og impulspregete personlighetstrekk er mer utbredt idag enn tidligere, understøttes av erfaringer fra psykiatri. De fleste psykiatere idag rapporterer at den klassiske nevrose er sjelden, men at pasienter med karakterforstyrrelser, spesielt narsissistiske, er mer utbredt. Kritiske røster hevder at dette kanskje like mye er uttrykk for skiftende interesse hos psykiatere og psykologer, fra ødipalkonflikt og nevrose, til meget tidlig barnedom og karakterforstyrrelser. De fleste godtar imidlertid at det er en reell endring i pasientpopulasjonen, og at det er en sammenheng mellom utviklingen i denne minoritet og i befolkningen generelt. Toleransen for visse trekk ved det narsissistiske, det mer behovssenterte, har økt. Noe av det man tidligere ville kalle usunn narsissisme vil man idag kanskje betrakte som normal selvheldelse.

Det snehvitte er urealistisk

Snehvit er den forsømte datter. Stemoren må selv alltid stå i sentrum. For å overleve må Snehvit ty til drømmer og fantasier der alt er anderledes. Med et faguttrykk ville man kalle det kompensatorisk ønsketenkning. Hun blir ikke bare vakker og selvsoppfrende, men totalt Snehvit. Stemoren blir ikke bare selvsopptatt, men grusom, beksvart. Hvis vi ikke ser på eventyret som et hendelsesforløp, men som en illustrasjon av hvordan en prototyp narsissistisk verden skapes, ser vi her begynnelsen til det vi idag betrakter som usunne narsissistiske trekk. Det snehvitte er grandiositeten, det urealistiske selvbilde. Selvbildet er basert på

splitkelse, der er ingen sort flekk. Dermed er grunnlaget for splitting og projeksjon i forhold til andre etablert. Dronningen, stemoren og hennes døtre står for alt det onde. Hos Snehvit finnes ikke bevisste hevnfølelser. Men ikke langt under overflaten ligger raseriet og skuffelsen. Selvaktelsen som den snehvitte er nokså skjør.

Dette er eventyrets fortettede form. Virkeligheten er langt mer komplisert. Ingen er bare en ond stemor, og ingen er bare en ideell mor. De fleste av oss har forhold i vår bakgrunn som gir retning både mot sunn og usunn narsissisme, om enn i ulike proposjoner.

Narsissisme er et normalt stadium

Objektrelasjonsteori, som analyserer barns utvikling som produkt av dets tidlige relasjoner til andre mennesker, vektlegger at det barn som ikke blir «sett», ikke får anerkjent egne behov, utvikler et «falskt» selv, en kjerne i usunn narsissistisk problematikk.

Den kritiske fase i denne utvikling er når barnet begynner en gradvis separasjon fra mor og en forsiktig utvikling av egen identitet, (i tidsrom ca. 1 1/2 – 3 år). Under optimale omstendigheter har da barnet levet i en omnipotent symbiose med mor eller en annen omsorgsfigur. For barnet har denne symbiosen vært omnipotent, dvs. mor og barn er opplevd som et felles sentrum som styrer verden. Dette er narsissisme som et normalstadium i ethvert barns utvikling. Alt avhengig av hvordan man utvikler seg videre fra dette stadium, vil man få et sunt, usunt, og blandet forhold til egen narsissisme.

Å begynne å oppleve seg selv om et eget individ er en vanskelig og gradvis prosess, der både barnets avhengighetsbehov og dets behov for gryende selvstendighet må anerkjennes. Det å

oppgi egen omnipotens er så truende at barnet trenger en å overføre denne til. Barnet har behov for en stabil voksenperson som midlertidig kan fungere som en omnipotent figur. — Når jeg ikke styrer verden er det i hvertfall klart at det er mor eller far som gjør det. — Hvis mor og far ikke er tilgjengelige eller er for ustabile eller selvopptatte, overføres omnipotensen til en indre instans. Dette er ofte kalt «egoidealet», og representerer ideale krav, f.eks. om å være Snehvit. Derved er påvirkning innenfra i retning av grandiositet etablert.

Det å ikke bli «sett» på egne premisser, ikke bli møtt i forhold til egne

behov i denne fasen, har mange avskygninger. Noen barn blir bekreftet, ikke ut fra hva de selv er, men når de tilfredstiller foreldrenes forfengeligheit, «mine barn er mine juveler, min stolthet». Noen barn blir bare bekreftet når de er hjelpesløse, fordi dette tilfredstiller foreldrenes behov for å være omnipotente. Noen blir mest avviste når de er avhengige, «orke ikke denne klamringen», andre når de er selvstendige, «ikke stikke fra mamma».

Som det fremgår av eksemplene, har foreldre som selv har et vanskelig forhold til egen narsissisme, lett for å overføre dette til barna. Den kanskje mest uskyldige og mest vanlige form

Jeg er omnipotent!

for narsisstiske forstyrrelse i foreldre-barn relasjon, er at foreldrene er ego-sentriske, selvopptatte og lettsårete. De har behov for selv å være i sentrum, likevel har de en relasjon til barnet der de anerkjenner at barnet er en person med egen vilje og eget perspektiv. Barnet må bare komme i annen rekke.

Man kan også tenke seg forhold i dagens samfunn som stimulerer en foreldre-barn relasjon der barnet kommer i bakgrunnen. Selvrealisering, yrkeskarrierer, slik det hos enkelte betones, kan gå på bekostning av det å være empatisk tilstede som foreldrefigur. Skilsmisser og samlivsbrudd kan skape diskontinuitet i foreldre-barn forhold, og gjøre at foreldre i lange tider er meget selvopptatte.

Hva er sunn og usunn narsissisme?

En mer alvorlig form for forstyrrelse i foreldre-barn forhold er når foreldrene har uklare grenser, f.eks. henger selv igjen i en tilnærmet symbiotisk lengsel. De klarer ikke å forholde seg til at barnet er et eget individ. I slike relasjoner har barnet liten mulighet til å oppdage og utvikle egen identitet.

Et empatisk foreldre-barnforhold derimot anerkjenner både barnets behov for avhengighet, og for gryende selvstendighet. Samtidig gir det rom for idealisering, slik at foreldrene en overgangsperiode kan være omnipotente. Ingen foreldre-barn forhold er absolutt empatiske, men hvis denne dimensjon overveiende preger forholdet, utvikler barnet et «virkelig selv» og sunn narsissisme. I vårt perspektiv vil de fleste ha både falske og virkelige punkter i sitt «selv».

I psykologisk teori har man forsøkt å gå opp flere grenseoppganger mellom hva som er sunn og hva som er usunn narsissisme. Ut fra den tidligere refererte definisjon; «narsissisme er aktivitet som har til hensikt å opprettholde en positiv selvaktelse», har man nærmet seg skillelinjene ved å si at det er sunn narsissisme når personen klarer å opprettholde en stabil positiv selvaktelse. Dette synes ikke som en tilstrekkelig definisjon eller avklaring. Noen klarer å opprettholde en stabil selvaktelse, om enn på kompensatoriske måter. Disse personer er ytre sett ofte meget vellykkete, og har utviklet et uttall strategier for å unngå krenkelser som kan rukke selvfølelsen. For å klare dette er de ofte involvert i kamper, og intriger i nære forhold.

Dette er hva James F. Masterson kaller «high level narcissists», dvs. velfungerende narsissister. Disse er meget preget av sin narsissisme, men er så gjennomførte i sine strategier at de selv ikke opplever symptomer eller ubehag ved dette. Nokså konsekvent velger de ut personer som bekrefter deres omnipotens. Ingen av dem kan leve med et speil som sier sannheten, jfr. Snehvits stemor. Deres selvilde er riktignok nokså stabilt, men dette er avhengig av at de fordreier virkeligheten. De unngår krenkelser. Dette gjør relasjonene til de personer som også måtte være kritiske til dem, vanskelige. Ofte velger de ut personer som bekrefter dem i positiv retning.

Karen Horney har en enkel distinksjon mellom sunn og usunn narsissisme. Hun hevder at sunn narsissisme er å kreve anerkjennelse for noe man er, men usunn narsissisme er å kreve anerkjennelse for det man ikke er.

Sannsynligvis vil man aldri kunne trekke klare grenser mellom hva som er

Borkman: Behøves ikke for unntaksmennesker.

sunn og usunn narsissisme. En forsøksvis presisjon om hva sunn narsissisme er, måtte innkludere at selvaktelsen er stabil, at den er basert på noe som har rot i virkeligheten, (personen trenger ikke fordreie), og dessuten at det å opprettholde en positiv selvaktelse ikke går på bekostning av mellommenneskelige relasjoner. I annen språkdrakt vil man si at sunn narsissisme springer ut fra et «virkelig selv».

Gjenkjenner vi våre storhetsforestillinger?

For å komme videre i drøftelsene om hva som er sunn og usunn narsissisme, må vi ut fra den teoretiske sfære, og bort fra eventyrets arketype. Vi må knytte narsissistiske fenomen til oss selv og vårt dagligliv.

Vurderingene om hva som er sunt og usunt får lett et moralsk tilsnitt. Subjektivt mener man at noe er bra eller ikke bra. For å unngå dette, kan de forsøksvise definisjoner være en bakgrunn.

Mange henlegger lett storhetsforestillinger til de mer ekstreme grupper, de som tror at de er Napoleon eller Jesus. — Men det at jeg, hvis jeg ikke hadde giftet meg og fått denne store og krevende familien, antagelig hadde gjort det ganske bra innen operasang, det er bare slik det er. — Eller det at det er jeg som best forstår hvordan huset skal innredes og barn oppdraes, det er også bare slik det er. — Karakteristisk er at dette oppleves som absolutte sannheter. Derfor erkjenner vi det ikke som storhetsforestillinger som er med på å regulere vår selvaktelse. Vi står derfor selv i en vanskelig posisjon til å oppdage egen usunn narsissisme.

Innholdet i en drøm, idé eller forestilling om oss selv, kan neppe avgjøre hvorvidt dette representerer sunn eller usunn narsissisme. Å drømme om å bli direktør i et stort konsern, kan være

Maria S. Gjems-Onstad, f. 1950, cand.psychol. Universitetet i Oslo 1981. Sjefpsykolog ved Oslo Hospital. Tidligere ansatt bl. a. ved Dikemark sykehus og Statens senter for epilepsi. Spesialist i klinisk psykologi. Meditasjonslærer i Acem.

Jeg er størst, best og vakrest!

innenfor rekkevidde og derfor et incitament for noen, men kan være en flukt fra realitetene for andre.

Holdningen til forestillingen, dvs. hvor mye en personen investerer av psykisk energi i en slik drøm, er kanskje mer avgjørende for om man vil kalle det sunn eller usunn narsissme. Å leke med tanken på å skulle bli direktør, som en avkoblende mental aktivitet, kan være forfriskende og kvalifiserer ikke til å bli kalt en storhetsforestilling. Hvis personen knytter noe av sin identitet til at en slik forestilling er realiserbar, kan det ofte bety tilbaketrekning fra de faktiske realiteter.

Nettopp når slike forestillinger er knyttet til vår selvoppfatning, og således nødvendige for vår selvaktelse, blir vi meget krenket, hvis noen konfronter oss med en anderledes oppfatning. I reaksjon på krenkelsen, kan man kan-

skje se forskjell på det som er usunne storhetsforestillinger og det som er normale drømmer. Den mer usunne narsissiske investering i selvaktelsen er kompensasjon for mindreverdet. En konfrontasjon med en annen oppfatning vil ikke bli opplevd som en uenighet, men som en trussel mot selvet. Konfrontasjonen bringer derfor personen inn i en regressiv opplevelsesverden. Det er som om de forsøktvis fortrenge følelser truer med å velte inn over personen. Et infantilt verdisystem vekkes til live. Dette har sine røtter fra så tidlig i livet at det eksisterte bare godt eller vondt, lyst eller smerte, svart eller hvitt. Hvis personen selv har det vondt, er verden vond og sterk aggresjon er berettiget. Personen vil ofte i blindt raseri forsvare sin selvaktelse, uten at han eller hun er bevisst på at det er det som skjer.

Kanskje er vi heller ikke flinke til å vurdere krenkelsene. Det er som om vi har lett for å oppleve at størrelsen på krenkelsen sier noe om størrelsen på fornærmelsen eller overtrampet. Vi kaster ikke nødvendigvis et kritisk lys på den krenkede. Dette sier kanskje noe om en tendens til sentimentalitet rundt enkelte krenkede grupper eller enkeltindivider.

Har godtatt den krenkedes historie

Innen psykiatrien har det vært flere mediasaker der dette har vært fokus. Journalistene har hatt tilbøyelighet til å hevde at den «opplevde» krenkelse, må ha rot i reelle overtramp, dvs. de har godtatt hele den krenkedes historie. Fagfolk har fokusert på at den opplevde krenkelse kan være subjektiv og ofte i lite overensstemmelse med realiteten. Ofte har de hevdet at opplevelsen kan være uttrykk for den krenkedes problemer, lidelse eller karakterforstyrrelse.

Urealistiske forestillinger har som oftest en beskyttende funksjon, dvs. de verner personen mot å oppleve enkelte smertefulle følelser. Enkelte grandiose eller kompensatoriske forstillinger er ikke nødvendigvis sunne, men kanskje ville man si at de er brukbare eller nesten nødvendige. Vurderingen her er hvorvidt personen har kapasitet til å leve med den smerte forestillingene tross alt beskytter mot. Man kan tenke seg forhold i livet som er så vanskelige å leve i kontinuerlig kontakt med, at det å fjerne seg fra smerten bl.a. med urealistiske forestillinger kan være en brukbar løsning. Eksempler er fysiske handicap eller skader. Ved hjelp av en drøm eller idé om at noe egentlig er anderledes, kan noen leve slik at de ikke tar bevisstheten om det som er ødelagt inn over seg. I en del tilfeller er det vage grenser mellom det man ville

kalle en urealistisk forestilling og det man ville si var positiv livskunst. Ibsen behandler denne problematikken når han spør om hva som vil skje hvis man tar livsløgnen fra et gjennomsnittsmenneske. Vi nærmer oss områder der problemene er meget komplekse, og svarene vel er avveininger både av moralsk, psykologisk og mellommenneskelig art.

Det å ha sterke forestillinger og drømmer om hva livet og fremtiden kan bringe, kan være sunt i ungdomstiden, men ikke nødvendigvis i senere livsfaser. Ungdomstiden er sett på som en reaktualisering av individasjons- og separasjonsproblematikk fra 1 1/2 – 3 år. Igjen står identitetsbygging i sentrum. – Hvem er jeg uavhengig av de foreldrefigurer som en gang var så omnipotente og som jeg nå forsøker å nedkjemp? – Drømmene og forestillingene kan være urealistiske, og ligne på størhetsforestillinger, men fungerer likevel som en motivasjon til å prøve ut ulike muligheter. Fremtiden er reellt usikker, og for mye sensur i forhold til drømmene kan hemme viktig utprøving.

Kan alt bli annerledes?

I vår tid har vi en tendens til å skulle forlenge ungdommen langt inn i 30- og 40 årene. Dette ser vi bl.a. ved at man stadig bærer med seg troen på at det alltid er mulig å starte på nytt. Selvsagt er det mye som kan endres i enhver livsfase. Likevel, hvis man i 40 – 50-årene fremdeles fester stor lit til at fremtiden skal kunne fullbyrde det man idag ikke realiserer, mister man lett bakkekontakten og greier ikke å forsone seg med egne valg og egne begrensninger. F.eks kan det å forsone seg med den partner eller utdannelse man har valgt, istedet for stadig å lete etter noe nytt, være en mer tilfredstillende løsning. Det å stadig leve i troen

på at alt skal bli anderledes, blir lett en livsløgn.

På samme måter som vi ikke ser «blinde flekker» hos oss selv, fordi disse er ubevisst styrt, vil det være tendenser i en samtid, eller utbredte væremåter som i så stor grad er overensstemmende med herskende ideologier, at det er vanskelig å identifisere dem, stille spørsmål ved dem og vurdere om de egentlig er konstruktive. I dag er det kanskje slik med væremåter som er narsissistiske i mer usunn forstand.

Mindre synlig i en gruppe

Narsissistiske behov eller særrettigheter mer rotfestet i egen grandiositet enn i betraktninger om rimelig fordeling i et fellesskap, blir ofte mindre synlige når de eksponeres via en gruppe. En gruppe finner lett en form der alle fungerer på vegne av andre, og den individuelle narsissisme og selvfølelsesregulering overskygges av gruppens behov. Det er som om man ikke så lett ser at det kan være nokså imperATIVE og urealistiske krav en gruppe fremsetter, når alle kjemper under et altruistisk flagg, for andre. Det er nærliggende å tenke på ulike pressgrupper, enten det gjelder høyere lønn eller andre goder som fra en synsvinkel kan virke rettferdig, men som i et annet perspektiv ikke er så selvfølgelige.

Det er også organisasjoner som kjemper for en sak som i og for seg er prisverdig nok, men som i sin argumentasjon, blir meget primitiv. Det er som om de i konflikt fungerer ut fra premisser som vi tidligere knyttet til et infantilt verdisystem. I hvertfall synes det som om deres argumentasjon er helt preget av svart-hvitt tenkning. Slike organisasjoner har en hellig sak. All kamp er rettferdiggjort, og enhver motstander er en skurk. Man kunne sikkert nevne flere eksempler, enten

Kamouflert narsissisme?

det nå er de som kjemper for «alene foreldre» status, eller «dyrenes beskyttelse». Saksinnholdet er her egentlig underordnet. Sentralt er at deltagerne tilsynelatende er så investerte i egne synspunkter.

Stimulerer til selvopptatthet

Overdreven foreldrekjærlighet kan være et annet eksempel på ikke erkjent narsissisme. Foreldre, som selv vil stå i sentrum, kan vi godt identifisere som narsissiske personer i mer usunn forstand. Men hva med foreldre som i forhold til sine barn alltid forsvarer deres rettigheter, deres ufeilbarlighet, og som strekker seg langt for å oppfylle barnas ønsker? De virker tilsynelatende meget uselviske. Ved nærmere etter-syn kan man lure på om dette er personer som gjennom sine barn pleier egen narsissisme. Barna er ikke bare enestående og fortjener all verdens goder, men de skal få alt det foreldrene ikke fikk. De skal på en måte leve foreldrenes liv om igjen og unngå den misære som foreldrene har måttet utholde. Det blir også vanskelig å sette adekvate grenser for barna. «His Majesty the baby», er et uttrykk som fanger noe av denne foreldre-barn relasjonen. — Hvis barnet mitt bare får noen av de posisjoner og gleder som jeg burde ha fått, kan jeg leve videre med en viss selvaktelse.

Den ideologi at barnevennlighet er å gi mest mulig og stille minst mulig krav, har på langt hold også glidd inn i den norske skole. Interessant i denne sammenheng er hva James F. Master-son legger vekt på når han analyserer tendenser i samfunnet som stimulerer til urimelig selvopptatthet i stedet

for sunn selvhevdelse. Han påpeker at individer som ikke møter forventning om tilpasning, men som erfarer at eksklusiv individuell tilfredstillelse er mulig, vil oppleve noe av den samme tomhet, isolasjon og ensomhet som den mer usunne narsissistiske person gjør. Det ser altså ut som om en person selv om han eller hun ikke er narsissistisk skadet gjennom tidlig utvikling, kan erverve noe av de samme karakteristika ved uheldig påvirkning i form av lite grenser, og lite krav senere.

Det lille barnet strever etter å bli sett på egne premisser, ikke som sine foreldres juveler, heller ikke som en som skal tilfrestille foreldrenes behov. Helt konkret har barnet også et ønske: «Se på meg».

Dagsrevyen og narsissisme

Uten å trekke vidløftige sammenhenger, er det grunn til å fokusere på den meget gjennomtrengende iver i samfunnet etter å bli sett, være synlig, nå ikke nødvendigvis av foreldre, men av publikum. Før konsentrerte interessen seg hovedsaklig om avisene, nå er også Dagsrevyen og Frokost-TV viktige fora. De fleste som figurerer i media vil sikkert si at publisitet ikke er viktig for egen del, men at det er viktig for den sak eller mening eller funksjon de representerer. Ofte er dette en sannhet med mange modifikasjoner. Saken er kanskje viktig, men på et psykologisk plan har nok det å bli sett også en annen funksjon, nemlig å opprettholde en positiv selvaktelse. Iveren etter å bli sett kan være sunn narsissisme når den bl.a. øker prestasjons- og aspirasjonsnivå, og således både tjener en sak og personens selvfølelse. Den kan også

Borkman: (smiler bittert). Jo, det å bedra — det er vennskap. Den erfaring har jeg gjort en gang før.

være usunn, når det å ikke bli sett blir så truende, at man litt ukritisk kaster seg på alle mulige saker, — og lider når man er ute av mediablidet.

Det er lett å sentrere drøftelsen om narsissisme i media, rundt aktørene, skuespillerene, politikerene, lederene, Se og Hør-aktørene, de andre. Det er de der ute som er ekshibisjonister og narsissister. Men hva med oss selv? Hva med alle vi som er publikum? Det lett å glemme at mediapersonlighetene er avhengige av sitt publikum. Her er det klare paralleller til en mer usunn narsisstisk styrt person, som for å opprettholde sin selvaktelse, er avhengig av mennesker som gir bekreftelse. James F. Masterson hevder at mange av dem som befinner seg i en tett krets rundt enkelte velfungerende og ytre sett vellykkede narsissister, selv har vanskelig narsissistisk problematikk.

Vi blir sjarmert av narsissisme

Det i oss som får oss til å bli publikum, som titter på kjendisene i Se og Hør, som forarges eller sjarmeres av mediapersonlighetene i Dagsrevyen eller Frokost-TV., det er kanskje våre egne narsissistiske behov. De har riktig nok funnet en litt annen form hos oss selv fordi de i utgangspunktet er mer forbudte. Det å «titte på» kan være omforming av ønsket om å bli sett. Ved å være publikum kan vi få tilfredstillet behov for å idealisere og kanskje identifisere oss med «de store», eller behov for å devaluere, nedvurdere de samme. Dette kan stabilisere egen selvfølelse. — Skuespillerinne xx har sannelig problemer med barna, ja mine er kanskje bedre tross alt. — Hvorvidt dette representerer sunn eller usunn narsissisme, blir hurtig en moralsk diskusjon. Hvis man skulle forsøke å vurdere dette mer objektivt, måtte man se på om det å være publikum, gjør det vanskeligere eller lettere å være aktør. De

færreste vil dypere sett være tilfredse med å leve «gjennom andre».

Narsissistiske behov er også virkelige hos oss når vi blir sjarmerte av utislørte narsissisme. Hvem smiler ikke lett begeistret, kanskje litt misunnlig når vi betrakter det lille barn som med stor selvsentrelighet og uskyld viser sin selvsentrelighet, — Se på meg, er ikke jeg den flinkeste i verden. — Samme behov hos oss aktiveres og får leve seg ut når vi morer oss over komikere eller humorister som nokså konsistent spiller på narsissisme eller selvopptatthet, det være seg Andy Capp eller fru Flettfrid Andresen fra Trondheim.

Hva er urimelig narsissisme?

Innen medisin er det ofte ganske lett å avgjøre hva som er sunt eller usunt. Slik er det ikke innenfor psykologi og samfunnsvitenskap. Vurderingene blir lett subjektive, farget både av den som vurderer og den kulturelle ramme. Mye tyder på at vi idag er så blindet av rådende «ideologier», at vi ikke er særlig flinke til å identifisere urimelige narsissistiske væremåter.

Fagpsykologisk teori kan gi visse holdepunkter til en vurdering. Skal vi utvikle oss som mennesker, og dessuten ha synspunkter på samfunnsforhold, er det uansett viktig å kaste lys på fenomenet og stille spørsmål ved hva som er sunn og usunn narsissisme.

Litteraturliste.

- Magnus Kihlbom* : Den eviga familjen. Natur och Kultur. 1981 Essential Papers on Narcissism: N.Y. University Press, 1986:
Annie Reich : Pathological Forms of Self Regulation
Arnold Cooper: Narcissism
Robert D. Stolorow: Toward a Functional Definition of Narcissism
James F. Masterson: The Search of The Real Self
Chr. Lasch: The Culture of Narcissism, W.W Norton Company Inc., 1978.

Turid Berg-Nielsen:

Narsissistiske personlig- hetstrekk og Acem- meditasjon

*Ubearbeidede narsissistiske
trekk kan ikke kontrolleres.*

*De må erkjennes for å
kunne endres.*

*Ikke fordømmelse,
men ledighet.*

*Under meditasjonshalvtimen
er det ingen å støtte seg til,
men derfor heller ingen å
skylde på.*

Psykologisk litteratur om narsissisme dreier seg gjerne om outrerte, sterkt selvopptatte og egosentriske personligheter, som er åpenbare og gjenkjennelige for de fleste. Derimot er de former for narsissisme lite drøftet som vi alle er i besittelse av. De fleste narsissistiske personlighetstrekk antas å være formet tidlig i livet og regnes derfor å være vanskelige å endre.

Gjenkjennelse av narsissistiske trekk hos andre er ikke så vanskelig, men erkjennelsen av egne er nesten alltid motstandsfullt. De oppleves ikke som noe problem for en selv. Tvert i mot, de er gjerne uttrykk for behov som i aller høyeste grad føles berettiget. Man opplever f.eks. sjelden at det er egne urimelige krav til omgivelsene eller urealistiske selvvurderinger som skaper vanskeligheter i parforhold eller til

arbeidskollegaer. Ut i fra en narsissistisk posisjon er det helst de andre som er skyld i problemene. Man ser seg selv som et relativt uskyldig og velmenende offer for ektefellens dumhet, overordnede overgrep og kollegaers konkurransestrang og misunnelse. I et slikt perspektiv blir sterke anklager mot andre nødvendig for å opprettholde og bevare egen ansvarsfrihet. Ikke sett med egne øyne, men med andres, kan narsissistiske trekk således hindre en i å bli en god samarbeidspartner i ekteskap, i arbeide eller som foreldre.

Acem-meditasjon er ikke behandling eller terapi. Det er en selvadministrert psykologisk teknikk. På kort sikt gir den avspenning. På lengre sikt kan den føre til bedre selvinnsikt og dermed muliggjøre endring av dypere personlighetstrekk. Metoden utføres ved å

Turid Berg-Nielsen, f. 1951. Ut-dannet psykolog fra Wien og Oslo, spesialist i klinisk psykologi. Sjefpsykolog ved Dikemark sykehus 1986–90, er nå spesialpsykolog i psykoterapi ved Ullevål sykehus. Kurslærer i Acem.

sitte med lukkede øyne og gjenta en nøytral metodelyd i tankene. Dette gjøres på en ubesværet og ikke-konsentrert måte slik at oppmerksomheten dveler lett ved metodelyden mens andre tanker får komme og gå som de vil. (En mer utførlig orientering om metoden finnes bl.a. i boken «Stillhetens Psykologi», Dyade Forlag.)

Forståelsen av ikke-patologiske narssistiske trekk er blitt en viktig del av Acems meditasjonspsykologi. Denne interesse har vokst frem gjennom mange års erfaring med nybegynnere og regelmessig veiledning av «erfarne» mediterende. En slik interesse finnes ikke innenfor en del andre bearbeidelsesmetoder. Faktisk gjør de færreste psyko-terapeutiske metoder noe forsøk på å bearbeide mer «vanlige» narssistiske trekk.

I internasjonale stress-forskningsmiljøer setter man ikke spørsmålsteget ved nytten man kan ha av selvadministrerte avspenningsteknikker. Derimot er det forsket lite i hvordan selvadministrerte teknikker kan bearbeide mer grunnleggende deler av ens personlighet. Siden de fleste personer selv har lite innsikt i egen narssisme, hvordan kan sistnevnte bli endret med en metode som Acem-meditasjon, hvor det ikke er en annen tilstede som korrigerer underveis? Vi skal forsøke å se på noen karakteristika ved Acem-meditasjon som kan belyse spørsmålet.

Det trengs et korrektiv

Mange uttaler at de praktiserer sin egen form for meditasjon når de går tur på fjellvidder, hører på Mozart eller slapper av i badekaret. Med det menes at man lar tanker komme og gå som de vil, sinnet er «friere» enn ellers. Det har utvilsomt verdi hva gjelder både avspenning og tilgang på mer eller mindre kreative ressurser, men det bidrar neppe til bearbeidelse av narssiss-

isme. Tvert i mot vil kanskje noen si, man kan «dyrke» egne tanker og dagdrømmer i fred uten at noen minner en om realitetene. Skal man bearbeide sider ved seg selv som man knapt vet om, og heller ikke vil vite om, trengs et slags korrektiv eller hjelpemiddel.

Narsissistiske behov er gjerne påtrengende og følelsene som ledsager dem er sterke. Likeledes fanger narsissistiske dagdrømmer en lett og kan i stunder oppta hele oppmerksomheten.

*Et rolig, nøytralt
forankringspunkt*

I Acem-meditasjon er den korrigerende faktor ikke en annen person, men noe som er innebygget i selve utførelsesprinsippene. Den nøytrale metodelyden er et vesentlig redskap i så måte. Når man under meditasjon glemmer metodelydgjentagelsen fordi man er opphengt eller «investert» i bestemte tankebaner eller følelser, skal man la fokus for oppmerksomheten vende tilbake til den stille, ledige gjentagelsen. Dette skjer uten at de andre tankene/-følelsene nødvendigvis blir fortrenget. De kan få komme og gå som de vil. Men de får ikke mer oppmerksomhet enn at man ubesværet også kan samle seg om en nøytral metodelyd. Denne tilbakevending til metodelydgjentagelsen blir således et slags rolig, nøytralt forankringspunkt når sinnets mange understrømmer drar i en. Brukt riktig virker metodelyden også «åpnende» i den forstand at oppmerksomheten ikke lenger er snevret inn i et bestemt spor. Man har dermed mer «plass» til andre tanker, følelser og innfall som ikke er like påtrengende. Det ubesværet rolige,

åpne og nøytrale blir således et korrektiv til den innskrenkede, opphengte og sterkt fokuserte oppmerksomhet som kan være karakteristisk, når vi er investert i bl.a. narsissistiske følelser, behov eller fantasier.

*Napper deg såvidt
i ermet*

Man snakker ikke når man mediterer. Det er ingen som forventer at man skal omsette i ord det som rører seg inne i en. Når ens indre liv ikke må uttrykkes, slipper man å måtte identifisere for seg selv hva som foregår. Man trenger ikke tenke på hva som skal sies og hvordan. I psykodynamisk terapi er instruksjonen at man skal si høyt det man føler og tenker. Først må man foreta en utvelgelse fra det mylder av tanker, innfall, følelser og stemninger som måtte være i en. Noe blir alltid borte ved en slik fokusering. Dernest skal en finne de riktige ordene som best formidler det man ønsker. Det som plukkes ut og sies høyt, er det nødvendigvis det viktigste?

Siden meditasjon er ordløs, kan den i perioder enten bli mer billedlig eller både ordløs og billedløs. Den preges da av flyktige og vage stemninger som såvidt napper en i ermet for bare å bli borte når man snur seg etter dem. Sinnet fungerer på et nivå som er karakteristisk for tidlige faser i ens liv da ord ikke hadde mening og hvor evnen til å forme indre bilder ikke var utviklet. Slik sett er ikke metoden bare nonverbal, men pre-verbal og noen ganger også før-billedlig. Nettopp i slike tidlige livsfaser ble narsissistiske personlighetstrekk formet.

Borkman: (mørk, ser hen for seg og trommer på bordet). Nei, det er saken. Det er forbannelsen, som vi enkelte, vi utvalgte mennesker har å bære på. Massen og mengden, — alle de gjennomsnittlige, — de forstår oss ikke, Wilhelm.

Billedløs tenkning og billedtenkning kan ofte forekomme under lange meditasjoner. I perioder kan billedtenkning i meditasjon grense opp mot drømmesøvn uten at man faktisk sover. Drømmen betegnes ofte som kongeveien til det ubevisste, til tross for at man i våken tilstand ofte synes drømmene er uvirkelige og følelsesmessig fjerne, hvis man husker dem i det hele tatt. De aller mest «avslørende» drømmene er kanskje de man velger ikke å huske? I meditasjonsveiledning har man ofte erfart at de bilder, følelser og stemninger man sitter igjen med etter en lang meditasjon, er mer tilgjengelig og gjenkjennelig enn etter en drøm. Dette skyldes at man som regel er mer bevisst under meditasjon enn søvn; m.a.o: Det finnes kanskje mer enn en kongevei til vårt ubevisste. De narsissistiske personlighetstrekk er uerkjente i de fleste av oss. Derfor trengs det gode veiforbindelser for å kunne nærme oss disse bortgjemte, avstengte områder.

Ikke alltid nok med to halvtimer

Den ordløse billedtenkning som dukker opp i perioder under Acem-meditasjon, kan etter vår erfaring bidra til å gjøre tilgjengelig glemte og forbigåtte avkroker i en, også narsissistiske områder, selv om sistnevnte ikke akkurat oppleves som mer spiselig av den grunn. For en grundigere bearbeidelse, er det ikke alltid nok at man mediterer to halvtimer pr. dag. Veiledning et par ganger i året anbefales. Et viktig felt man i de siste årene forsøker å videreutvikle innenfor Acems meditasjonspsykologi, er hvordan man best kan nyttiggjøre seg det preverbale materialet som meditasjon åpner for. Ikke-dirigerende og ikke-fokusert gruppeveiledning umiddelbart etter lengre meditasjonsstunder prøves ut som en måte å øke bearbeidelsen.

Mens det er mulig at det non-verbale

aspekt ved Acem-meditasjon bidrar til å tilgjengeliggjøre narsissistiske trekk, skal vi se nærmere på hvordan det relasjonsløse aspekt ved metoden kan fremme en type emosjonalitet som balanserer og regulerer narsissismen.

Hvor er den som forstår og trøster?

Man er ikke avhengig av en annen for å kunne sette seg ned til de daglige meditasjonshalvtimene. Det sitter heller ingen velmenende, empatisk person foran, ved siden av eller bak en som med et forståelsesfullt «hmmm» gir et symbolsk, og narsissistisk tilfredsstillende klapp på hodet når man er på rett vei. Ingen som støtter, ingen som oppmuntrer, ingen person som korrigerer. Narsissistiske behov krever gjerne en som tilfredsstillende, en som applauderer, som forstår, gir, trøster, nærer. Men akkurat den personen finnes ikke under meditasjon. Man er overlatt til seg selv. For noen kan ensomheten være provoserende, mens for andre kan det kjennes som en lettelse. Narsissistiske behov vil helst forbli usett i all sin egosentriske urimelighet. «Noen skal gi meg det jeg trenger, ikke se det jeg ikke vil være». Fordi man er usett under Acem-meditasjon, kan man våge å nærme seg det som ingen bør se, beskue innholdet i tankene uten engstelse for at andre skal oppdage ens styggedom. Det «uhørte» blir mulig fordi man er usett. Det er nok mye man kunne tillate seg på enerom som ville vært utenkelig på dobbeltrom. Men det koster. Prisen er kanskje skamfølelsen. Bare tanken er nok på at noen en eller annen gang kunne komme til å se. Tanken på at det uhørte kan fortelles er enda verre.

Fordi man er usett kan man altså bli frustrert, siden ingen gir en noe. Men fordi man er usett tillater man seg også mer. Noen personer får kontakt med en del skamfølelse under meditasjon. Det-

Acem-meditasjon

- overlatt til deg selv, for noen en lettelse, for andre provoserende
- fordi man er usett, kan man våge å nærme seg det hemmelige, det ingen bør se
- prisen er kanskje skamfølelse
- de fleste vil etterhvert erkjenne at kilden til fordømmelse ligger i en selv
- kall det gjerne trening i eksistensiell ensomhet
- evnen til å tolerere vonde følelser uten at de i for stor grad innskrenker ens livsutfoldelse, er et av kriteriene på en psykisk moden person

te kan tidvis ha sammenheng med en gryende erkjennelse av narsissistiske trekk. Man møter like gjerne hemninger og skam som rester av ungdommens vidløftige dagdrømmer om fremtidig storhet. I meditasjonshalvtimene er man uten en relasjon, uten en som lytter tålmodig til såvidt hørbare og ustemte strenger i ens sjeleliv. Man er alene. Kall det gjerne en trening i eksistensiell ensomhet. Ingen er tilstede som kan befri fra tvil, usikkerhet, mindreverdsfølelser eller skam. Dette er følelser som nettopp balanserer og regulerer det ukritisk selvforherligende, det urimelig egosentriske.

*Ingen andre å
legge skylden på*

Når det under meditasjonshalvtimene ikke er noen å støtte seg til, er det heller ingen til å legge skylden på. Føler man seg dum under meditasjonshalvtimen, er det vanskeligere å gjøre andre ansvarlige for det. Ut i fra en narsissistisk posisjon har man en karakteristisk tilbøyelighet til projeksjon dvs. ansvarsfraskrivelse og tilsvarende krav og anklager mot omverdenen. Under meditasjon er det ikke like lett å opprettholde en slik posisjon. Møter man f.eks. stadig følelsen av skam eller mindreverd om og om igjen i ens meditasjon, vil de fleste etterhvert erkjenne det faktum at kilden til fordømmelse ligger i en selv. Stemninger av mindreverd, litenhet og usikkerhet er ikke akkurat noe man leser på reklameplakatene som et lovet resultat av Acem-meditasjon og med rette. Men de aller fleste som har meditert seriøst og regelmessig over tid vil gjenkjenne slike stemninger, ikke som et utålelig ube-

hag påført utenfra, men som en del av det å være menneske. Tristhet som resultat av en utilstrekkelig gjennomlevet eller ikke ferdig bearbeidet sorgreaksjon, kan noen ganger dukke opp like etter at en person har lært å Acem-meditere. Man har flere ganger erfart at personer med mer fremtredende narsissistiske trekk enn gjennomsnittet, har langt mindre toleranse for stemninger av litenhet, sårbarhet og ensomhet enn andre. Evne til også å tolerere disse vonde følelsene uten at det i for stor grad innskrenker ens livsutfoldelse, er et av kriteriene på en psykisk moden person.

*Bare ille å være
hemmet?*

Vi skal se litt nærmere på hvordan det relasjonsløse ved Acem-meditasjon står i forhold til andre bearbeidelsesmetoder.

Psykoterapeutiske metoder som forsøker å bearbeide en persons narsissisme, er alle basert på en relasjon; forholdet mellom klient og psykolog/psykiater. En begrensning er at man bare unntaksvis kan komme lenger enn terapeuten i bearbeidelse av narsissistiske personlighetstrekk.

Som antydning innledningsvis, har psykoanalytisk forståelse og behandling beskjeftiget seg med de mer ekstreme sider av de narsissistiske personlighetstrekk. Behandlingsmetoden ble utviklet av Sigmund Freud som på mange måter var i sterk opposisjon til sin viktorianske samtid. Behandlingen skulle først og fremst fri mennesker fra hemninger og datidens noe knugende moralnormer. I vår heller normoppløste tid 100 år senere blir denne behand-

Borkman: Men verden kjenner ikke, hvorfor jeg har forgått meg. Hvorfor jeg måtte forgå meg. Menneskene skjønner ikke, at jeg måtte det, fordi jeg var meg selv, fordi jeg var John Gabriel Borkman, — og ikke noen annen.

lingsform og mange ulike typer avledninger fortsatt praktisert. Mange mener det er forkastelig når man er for ensidig opptatt av å befri mennesker fra deres hemninger. Det å være «hemma» har nærmest vært et skjellsord, mens den fremadstormende, utadvendte, og selvhevdende person er blitt idealisert. Det er grunn til å spørre seg om ikke mange av våre «hemningsoppløsende» terapiformer kan bidra til å befeste narsissistiske trekk. Evnen til selvkritikk er nettopp noe som kan hjelpe en til å balansere f.eks. urimelige krav til andre eller urealistiske forventninger til en selv. Det innebærer at man må være villig til å legge bånd på seg i en del situasjoner selv om impulsene og lysten skulle tilsi noe helt annet. Mange sliter utvilsomt med svært livsbegrensende hemninger. Slike personer trenger slett ikke være fri for narsissistiske trekk. Hemningene sørger bare for at narsissismen er mindre åpenbar, mer skjult og innpakket. Ved ensidig å hjelpe personen til å slippe «bremsene», kan narsissistiske personlighetstrekk bli svært så tydelige.

Å være bare selvhevdende?

Selvhevdelseskurs er blitt «in». De gjennomføres gjerne på en slik måte at deltagerne forbyr å være selvkritiske, eller kommentere kritisk på andre, man skal tvinge seg selv til å tenke positivt, stole blindt på seg selv, stå på kravene og ikke bry seg om andres me-

ninger. Er det slik modne, sympatiske og selvhevdende personer bør være?

I motsetning til de fleste andre bearbeidelsesmetoder virker Acem-meditasjon kroppslig avslappende. Dette inviterer til regresjon i psykologisk forstand; man slipper noe av det psykiske forsvar, og tillater seg større frihet i tankene. Sinnet fungerer utvilsomt annerledes når man er avslappet enn ved kroppslig anspenning og angstfylt glattkjøring i tåkete mørke. Mindre forsvar i avslappet tilstand gjør det også lettere å slippe til «sovende hunder» i ens sinn. Slike hunder kan riktignok være glefsende, grådige eller ubehagelige på andre måter når de våkner, det er jo derfor man sørger for at de stort sett sover. I den grad man opplever dem som urovekkende eller truende, vil man forsvare seg. Svekket forsvar i en stund kan således bety at man mobiliserer i neste. Meditasjonsprosessen går i faser.

Både næring og konfrontasjon

Som oftest er det behagelig å meditere ikke minst for stress-symptomer som ømme nakke- og skuldermuskler. Slik sett er metoden for mange også narsissistisk nærende og tilfredsstillende. Mens for den som mediterer regelmessig, vil forbigående perioder med en viss motstand og mindre avspenning forekomme. Noe får man ved å meditere: god kroppslig avspenning. Mens behovet for å ha noen å støtte seg til eller skylde på, må reduseres. I en

Borkman: Jeg har tatt hele rettssaken opp igjen til fornyet behandling – for meg selv. (...) Og det domsresultat jeg stadig kommer til, det er det, at det eneste jeg har forbrudt meg imot – det er meg selv.

Fru Brokman: Enn imot meg da? Og imot din sønn?

Borkman: Du og han kommer inn under det, jeg mener, når jeg sier meg selv.

periode kan Acem-meditasjon også provosere slik at man kjenner at man ikke vil. Mulighetene for såvel narsissistisk næring som narsissistisk konfrontasjon og oppgivelse er tilstede.

Ytre fasthet, indre frihet

Å utføre meditasjon to halvtimer hver dag i flere år kan for noen bli vanskelig selv når gode meditasjonsvaner er etablert. Man må ikke gi for meget etter for tilfeldige impulser, men benytte evnen til forpliktelse og utsettelse av påtrengende behov. Det vil alltid være dager hvor man kunne tenke seg noe mer lystbetont enn å lukke øynene i et stille mørke. Regelmessig meditasjon innebærer at man arbeider for langsiktige mål. Evne til samme forsterkes kanskje ytterligere under selve meditasjonsstunden fordi imperative impulser og behov blir tydeligere i et rolig sinn og en avslappet kropp. Den narsissistiske problemløsning vil i slike tilfeller være å avbryte meditasjon. Å la det være, og med ledighet fortsette selv om sterke indre krefter drar i annen retning, utgjør en sunn bearbeidelse og ledsagende oppgivelse av narsissistiske behov.

Den ytre, faste ramme av regelmessige meditasjonsvaner står i sterk kontrast til den indre handling meditasjon representerer. Under meditasjon skal det ikke kontrolleres, tankens frihet

skal ikke tukles med. Ingen tanke er forbudt, ingen følelse er uriktig, ingen dagdrøm er håpløs. Meditasjonsvanene disiplinere, mens den indre meditasjonshandling bearbeider og befri. Kombinasjonen av ytre fasthet og indre frihet er karakteristisk for Acem-meditasjon. Den indre handling blir en trening i åpenhet, sensurløshet, ledighet. Gode meditasjonsvaner bidrar til å moderere de krav til andre som har sine røtter i egne narsissistiske behov; det er vedvarende krav til hvordan andre skal være for at man selv skal ha det bra.

Målet for de aller fleste bearbeidelsesmetoder, inkludert Acem-meditasjon, er holdningsendring, dvs. forandring av måten man forholder seg til omverdenen og seg selv. Ubearbejdede narsissistiske trekk lar seg ikke kontrollere bort; de må erkjennes for å kunne endres. Dette kan ikke skje ut i fra disiplin, moral eller fordømmelse, men ved hjelp av ledighet. «Vanlige» narsissistiske trekk må selvfølgelig ikke bekjempes. I stedet for å fordømme, kan det være viktig å tenke over om man bruker egen narsissisme som en motiverende kraft til hverdagens mange store og små utfordringer; eller om den stimulerer en slags hemmelig tilbaketrukket storhet som en trøstende kompensasjon for manglende virkeliggjørelse; likeledes, i hvilken grad den fører til stadige krav og anklager mot omgivelsene, eller gjentatte devalueringer av andre i forsøk på å kjenne seg selv «større».

STILL HETENS PSYKIO LOGI

En bok om Acem-meditasjon

Red. Are Holen

DYADE FORLAG

Stillhetens psykologi tar for seg Acem-meditasjonens virkningsmekanismer og resultater ved regelmessig praktisering.

Et kapittel ser på meditasjonens plass i vår kultur.

Boken er skrevet av erfarne kursledere i Acem. Hittil er den solgt i over 25 000 eksemplarer etter at den kom første gang i 1976.

Stillhetens psykologi er oversatt til svensk og dansk. Om den svenske utgaven skriver en anmelder i Aftonbladet at det «är en saklig, troverdigt skriven bok som genast ger en lust att börja meditera».

Boken kan bestilles ved å sende inn slippen på side 64 eller ved henvendelse til Dyade Forlag, postboks 2559 Solli, 0203 Oslo 2, tlf.: (02)83 04 83.

Stillhetens psykologi

6. utgave
Red. Are Holen
Dyade Forlag

**NÅ
30.000**

Jens Braarvig:

Denne Narkissos, hvem var han egentlig?

*Han hadde ingen interesse,
hverken for Eros eller sine be-
undrere.*

*Både 'narkose' og 'narkotika'
er avledet av samme ord.*

*Han sitter i dødsriket og spiller
seg i uendelighet*

Naturmytologene, tidligere en innflytelsesrik skole innen myteforskning, tolket alle myter som allegorier over naturens forvandlinger: Myten står ikke for annet enn blomsten som vokser der dens frø har falt, som Narkissos' blod, ved en kilde som gir den næring; når den visner bøyer den blomsterkronen mot vannflaten og spiller seg, for den dør og gir liv til en ny narsiss. Andre har villet tolke myten som beskrivelsen av en kult som skulle fortrenge kulten av Eros, den tradisjonelt viktigste kulten i byen Thespeiai, en kult der narsiss-blomsten skulle spille en viktig rolle.

Vel er myten knyttet til floraen, og blomsten kan gjerne ha vært knyttet til en spesiell form for kult i den gamle greske byen. Men det er neppe dette som gir sagnet den makt over menneskets tankeliv som det har hatt opp igjennom historien. «Så la ham bare elske seg selv, men han skal aldri nå den han elsker!» roper en av hans avviste beundrere mot himmelen «og Nemesis, hevners gudinne, hørte hans rettferdige bønn». Slik skildrer Ovid det i sitt mytologiske samleverk om de

guddommelige forvandlinger, Metamorphoses. Det var allerede profetert av seeren Teiresias da moren spurte om den vakre gutten skulle nå moden alder: «Hvis han ikke ser seg selv!» Så i dette ligger vel noe av motivets livskraft — ingen lever et fullverdig liv ved bare å nyte seg selv, ingen vil vel ha noe å gjøre med en som bare er fanget i sitt statiske selvbilde. Det er menneskets skjebne at mørkets straffende gudinner river ned det narsissistiske bilde mennesket skaper av seg selv, river ned den begrensende og livløse trygghet mennesket skaper av frykt for å forholde seg til kjærligheten og livet i alt sitt mangfold. Ved siden av Nemesis heter det også at Erinyes, kvinnelige gudinner som straffer blant annet blodskyld, mord, har narsisser i håret. Det er slike gudinner som vekker mennesket fra den søvnaktige og lammende narsissisme — navnet Narkissos har vært forbundet med gresk narke, lammelse, bedøvelse. Det het også at narsissens duft kunne lamme, kunne få lemmene til å stivne. Narkose og narkotika er avledet av samme ord.

Narkissos var sønn av elve-guden

«I Thespeiai i Boiotia ble det født en gutt som het Narkissos, og han vokste seg meget vakker. Men ingen interesse hadde han for hverken guden Eros, eller for sine beundrere. De gav ham tilslutt opp, men Ameinias («Den Allerbeste») ble hos ham, alltid bundet til ham. Narkissos slapp ham ikke inn på seg – han sendte ham heller et sverd. Og Ameinias drepte seg foran døren til Narkissos, og bad guden Eros inderlig om å være hans hevner. Narkissos fikk øye på sitt eget speilbilde i en kilde, der det kom til syne i vannet, og han ble grepet av en unaturlig kjærlighet til sitt eget bilde. Men tilslutt ble han grepet av fortvilelse, og han gjorde ende på seg selv – på den måten mente han å ta sin straff for at han hadde gjort vold på Ameinias' kjærlighet. Etter dette har innbyggerne i Thespeiai alltid passet på å ære kjærlighetens gud Eros, og ofre til ham både i fellesskapet og alene. Og narsissen¹, den gule og hvite blomsten, vokste frem av jorden der Narkissos' blod hadde rent ned.»

Slik beskriver Konon (36 f.Kr. – 17 e.Kr.), den hellenistiske mytesamleren, Narkissos' triste skjebne. Motivet har levd lenge i vår kultur, og tolkningene er mange.

1. Gresk *nakissos*, latin *narcissus*, norsk *narsiss*.

Kefissos og nymfen Leiriope «Liljeansikt», født av det flytende vannet og liljens ubevegelige skjønnhet, som bildene i menneskets tankeliv skapes i spenningen mellom tilværelsens strøm og lengselen etter den varige skjønnhet. Nymfen fostret det vakre barnet, og Narkissos ble den skjønneste yngling av dem alle.

*Han er opphavet
til ekkoet*

Seksten år gammel dro Narkissos en gang på jakt med sine jevnaldrende, men kom bort fra sine venner i villmarken. Men en av Narkissos' beundrerinner, nymfen Echo, fulgte etter ham. Zeus' hustru, Hera, hadde frarøvet Echo talen, fordi Echo alltid oppholdt henne med tomt snakk, der hun var i ferd med å avsløre sin livsglade ekte mann, som moret seg med nymfene i fjellsidene. Nymfen Echo, ekkoet fra den virkelige stemmen, representerer i lydenes verden det samme prinsipp som Narkissos er i bildenes verden. Så Echo kunne aldri begynne å snakke selv, og hun kunne bare svare med de siste ordene noen hadde uttalt for henne. På evig jakt etter sin elskede Narkissos, og evig avvist, ble hun så tynn og mager at til slutt var bare knoklene igjen av henne. De ble til fjell, og bare stemmen lyder fra bergknausene. Så som Narkissos måtte dø fordi han ikke forholdt seg til verden omkring, bare til sitt eget bilde, måtte nymfen Echo også dø – ekkoet har ingen realitet om det ikke er skapt av den sanne stemmen.

Narkissos, trett etter å springe rundt på leting, legger seg ned ved en kilde for å drikke, og får, når han bøyer seg ned, øye på bildet av den skjønneste av alle ynglinger i vannet. Forhekset av sitt eget bilde prøver Narkissos å nå det elskede avbilde, men forgjeves: Motstykket i vannet svarer med de

Narkissos født påny?

samme bevegelser, men er ellers util-
snakkelig og uopnåelig. I fortvilelse
over aldri å nå sin elskede dreper Nar-
kissos seg selv, eller som hos Ovid, han
ganske enkelt smelter bort som voks.
Hans siste farvel til sitt eget speilbilde
er det bare Echo som besvarer. Og nar-
sissen, blomsten, er det eneste hans
søstre finner der de leter, selv sitter
Narkissos for alltid i dødsriket og be-
trakter sitt speilbilde i dødens elv Styx.

Et gjennomgående motiv i gresk my-
tologi er menneskets streben etter det
evige, ønsket om det uforanderlige, slik
Narkissos ville befinne seg i vedvaren-
de nytelse av sitt eget bilde. Men det
evige liv er bare de evige guder tildel,
og mennesket som søker å nå det gud-
dommelige, søker å være gudene lik,
havner alltid i ulykke. «Kjenn deg selv»
var den berømte innskriften i Delfi,
man skal vite hvor liten man er som
menneske og ikke være overmodig.
Menneskets streben etter det perfekte
ender alltid i tragedien, i selvødeleg-
gelse, eller som i Tithonos' tilfelle, i
uendelig lidelse: Vakker som en gud

var Tithonos, og Eos, morgenrødens
gudinne, utba i sin kjærlighet evig liv
for ham hos Zeus. Men hun glemte å be
om evig ungdom, så Tithonos ble eldre
og eldre, til slutt visste ikke Eos annen
råd enn å stenge ham inne bak gyldne
dører, der han i evighet ligger med sine
kraftløse lemmer og babler uforståelig
— eller, han ble en sikade, sier andre.

Gjennomgående er også motivet at
selvbekreftelsen er ødeleggende, ikke
bare i Narkissos' tilfelle. Følelsene le-
ver aldri utover det øyeblikk de skapes:
Den sanne kjærlighet blir eiebegjær
det øyeblikk den gjøres til selvbekref-
telse, til et speilbilde av den ekte følel-
se; den genuine sorg blir til sentimen-
talitet hvis den forlenges utover den
sanne sorgen; sinnet blir latterlig hvis
det mister sin rot i en virkelig konflikt.
Og kjærligheten tapes i det øyeblikk
man ser den, kjærligheten dør straks
den oppleves: Akhilleus kjemper mot
den vakre og modige amazonedronnin-
gen Penthesileia, men når hans spyd
glir inn i hennes bryst faller hjelmen
hennes av, og deres blikk møtes, men

bare for at døden i neste øyeblikk kan avbryte den lidenskapelige kjærlighet som oppstår mellom dem. Orfeus elsket Eurydike, og reiste tilogmed til underverdenen for å finne henne etter at hun var død, men han tapte henne straks han snudde seg for å se henne – slik hadde Hades bestemt det. Psyche får hver natt besøk av en vidunderlig elsker, han sier bare hun må være tålmodig enda en stund, ikke kreve å få se ham enda, da blir han nødt til å gå fra henne. Men skremt av sine venninner med at hennes elsker kanskje er et uhyre, tenner hun en lampe, og Eros – kjærlighetsguden selv, kommer til syne i all sin skjønnhet. Eros blir borte, men Psyche, Sjelen, i sin sorg, leter igjen etter kjærligheten og finner den på nytt.

*Mennesket må dø
for å leve*

Som vi har sett var Narkissos-myten knyttet til hvordan blomstene visner og vokser opp igjen på nytt. I den gamle jordbrukskulturen rundt Middelhavet i gammel tid var også den religiøse kulten nært knyttet til vegetasjonens forvandlinger gjennom året, der årstidene var markert med religiøse fester. Naturens frukter og kornet høstes når naturen dør, men frøene, kornet som legges i jorden skaper nytt liv og næring for menneskene også det neste år. Men forestillingene om naturens død og oppstandelse ble også nært knyttet til menneskeforståelsen: Ved å forene seg med naturens livgivende krefter og deres metamorfoser kunne også mennesket forvandles. Mennesket må dø for å leve, må oppgi sin narsissisme for å leve et sant liv. Kornets gudinne Demeter mister sin datter Kore, som blir røvet av underverdenens hersker Hades, men i sin lengten og søken gjennom hele den ufruktbare årstid finner Demeter tilslutt datteren igjen, nå dronning Persefone i underverdenen. Datteren skulle etter dette, med Zeus'

samtykke, få være sammen med sin mor to tredjedeler av tiden, nemlig i den fruktbare årstid da alt blomstrer, ellers måtte hun være sammen med sin ektemann og hersker i underverdenen. I de Eleusinske mysterier, den kanskje viktigste kulten i den greske verden, kunne menneskene gjennom innvielsen ta del i de guddommelige skjebner, og oppleve den samme død og oppstandelse, samme nedfart til Hades, som de mytiske gestaltene. Gjennom døden, eller mysterieinnvielsen, vinner mennesket guddommelig liv, på samme måte som naturens, fruktens og vinens evig regenerende livskraft, selve Dionysosbarnet, må dø for å bli gjenfødt som menneskenes frelser, gledens og ekstasens gud – gud for avbrøkket i livet, for tragedien og døden, men også for komedien og gjenfødselen.

*Ble drept idet han
speilte seg*

Flere motiver knytter disse mytene til Narkissos-myten: Narsissen, dødens men også den tidlige vårens blomst, er den siste blomsten Kore plukket på den vårlige blomsterengen hun lekte da hun ble røvet av Hades. Kore blir dronning i underverdenen som Persefone, mens den stakkars Narkissos i uendelighet sitter i dødsriket og speiler seg. Speilet hadde også en kultisk funksjon i de orfiske mysterier der Dionysos var hovedguden, og i deres kult-myte heter det at Titanene river Dionysosbarnet i stykker etter å ha lokket ham med leker, blant dem et speil, idet han speilte seg ble han drept. Og selv Priapos, gud for den elementære fruktbarhet og seksualitet kikket på seg selv i et speil, om enn han var stygg, han også et avbilde av det erotiske.

Mennesket må oppgi seg selv, må gjennomgå en symbolsk død for å fornyes, analogt med naturen. Om mennesket lever i speilbildet av sine egne opplevelser, fornyes det ved å stige ned

Jens Braarvig arbeider ved religionshistorisk institutt ved Universitetet i Oslo. Hans doktorgrad er om et emne fra den buddhistiske litteraturen, *The Aksayamatiradesa-sutra and the Tradition of imperishability in Buddhist Thought*, men han har også arbeidet med myter og med tidlig gresk religion

i mørket, ned i underverdenen. Rikdommens og livets guder er også dødens guder. Hades, Pluton, og Persefone finnes i dypet av jorden, og dit må man, som Orfeus, stige ned for å skape sitt liv på nytt. Dionysos er selve livets gud, men også dødens gud. Narkissos ble til en plante gjennom sine forvandlinger, og flere med ham ble forvandlet. Den vakre Hyakinthos, som Apollon elsket, ble truffet ved et uhell av Apollons diskos, men av hans blod sprang hyasinten, blomsten ved samme navn, frem. Både Narkissos og Hyakinthos er gamle i den greske kulturen, og begge har navn som går tilbake i den forgreske tid på Kreta. Den vakre unge gutten Adonis var Afrodites elsker, men ble drept i kamp med et villsvin, og den sørgende Afrodite bad Persefone om å få ham tilbake. Bare med samtykke fra Zeus fikk Adonis igjen være sammen med Afrodite, men det bare deler av året, slik som naturens liv bare utfolder seg i sine årstider. Adonis blir etterhvert assosiert med Eros, slik som Narkissos, om Narkissos dog er Eros' ulykkelige avbilde.

Gjennom innvielsen i mysteriene kunne mennesket få nytt liv, nytt liv også etter døden. Narsissen var en blomst som symboliserte døden, men også døden som mulighet for gjenfødselse i en annen form, mulighet for forvandling, metamorfose. Derfor ble blomsten brukt ved mysterieinnvielsen i Eleusis, som den ble brukt til å utsmykke graver, som minne om den døde. Om den gamle greske mysteriekulten er utdødd, har kristendommen tatt opp i seg kultiske elementer fra disse mysteriene. I den kristne lære må mennesket også dø for å få nytt liv, og gjennom påskens mysterium blir mennesket ett med den døende og gjenoppståtte Kristus. Kristi død og oppstandelse blir sammenlignet med kornet som må dø og legges i jorden for å gi ny vokster, og den blomst vi pynter med til påsken, er jo nettopp narsissen, eller påskeliljen, som vi kaller den.

Carl Henrik Grøndahl:

Den narsissistiske journalistikk

*I samspillet mellom det
narsissistiske og det
kommersielle
er det skapt en ideell
tumlepass
for en type journalister
som er i ferd
med å bringe faget i vanry*

Han tåler å bli brukt som eksempel. Han lever av å more, være sarkastisk. Han er ikke redd for å harsellere over andre. I mange år har han hatt en spalte i Dagbladet, først på side 3, nå på baksiden. Der gjør han vennlig narr av jåleri, selvhøytidelighet og utsagn han mener ligger utenfor folkeskikken. Av og til har han fri. Det hadde han i 1987 også. Da skrev en annen journalist spalten i Alf Tande Pedersens sted. En dag gjorde han Tande P til sitt offer i spalten, harsellerte over hans økonomi. Han gjorde altså det samme med Tande P som Tande P gjør med andre hver eneste dag. De som blir utsatt for Tandepens penn, har lært seg at det ikke nytter å ta til motmæle. Denne form for mild ironi kan man ikke forsvare seg mot. Man skriver ikke inn og ber om å få inn en rettelse. Prøver man å rydde opp og forklare hvordan det egentlig henger sammen, hva man egentlig mente å si, virker man bare dum. «Dette var fleip. Eier du ikke humor?»

Tande P tok til motmæle da han ble ironisert over i sin egen spalte. Han fikk en lang rettelse på trykk. En fullstendig humørløs rettelse. Han fremsto

som en meget krenket herre. Da han selv ble utsatt for det han utsetter andre for daglig, ble han så krenket at han måtte gripe inn og rette opp. En rett han neppe ville innrømmet andre.

Hva er dette? En narsissistisk krenket person?

Det er mulig, men her er det ingen grunn til å ta stilling til personen – eller bruke ham som eksempel på narsissistiske karaktertrekk beskrevet i dette DYADE. Det denne artikkelen er opptatt av, er at han reagerer slik vi journalister gjør påfallende ofte. Når den kritikk vi retter mot andre, rettes mot oss selv, opptrer vi angstbitersk krenket. Eksemplene er litt for mange.

Her er et annet:

Sommeren 1990 streiket norske journalister – bortsett fra de som var ansatt i arbeiderpressen. Dermed ble journalistenes lønnskamp dekket av journalister. De streikende journalistene ble altså utsatt for journalistikk. Arbeiderbladets journalister skrev kritisk om enkelte sider ved denne streiken. Avisens Øyvind Johnsen registrerte raskt samme reaksjon som vi fant hos Tande P. Øyvind Johnsen observerte at når

ligningsboka legges ut, fråtser journalistene i kjentfolks personlige økonomi. Når Arbeiderbladet presenterer fakta om inntektene til streikende journalister i NRK, bli det ramaskrik – hos journalistene. Når andre grupper er i konflikt, leter pressen fram enhver tenkelig motsetning. Når Arbeiderbladet skriver kritisk om enkelte sider ved journalistikken, faller vi kolleger i ryggen – sier journalistene.

Han forteller videre at klubblederen i avisen ble ringt ned av journalistkolleger fra andre medier «som raser over at vi kunne ha en slik ussel dekning av kamerater i konflikt» og sette sviket på trykk.

Evnen til å henge ut andres feil

Styrken i disse reaksjonene aner vi når vi ser hvordan Svein Egil Omdal svarer på Øyvind Johnsens kommentar. Her er det ikke småtterier: «Den stanken som stiger fra Øyvind Johnsens kommentar (...) er ikke til å holde ut». Omdal er leder for journalistenes fagforening. Han har bl.a. levert adskillige små, malisjose portretter av kjentfolk til underholdningsprogrammer i P1. Nå er han blitt utsatt for en journalistikk han uten tvil ville forsvart, hadde den gått ut over andre. Men nå gjelder den ham selv. Han er blitt

offer for Arbeiderbladets journalistikk de siste ukene, en opplevelse som vil gjøre det vanskelig for meg å heve skjoldet neste gang noen angriper pressen for bevisste forvrengninger, løgner og uetterrettligheter (...) offer for slett håndverk, en journalistikk som tidvis har vært totalt uten kilder og hvor evnen til å henge ut andres feil er adskillig mer utviklet enn viljen til å beklage egne.

Dette har mange hevdet i årenes løp, mange som har vært «ofre». De har

sjelden fått støtte fra pressens faglige utvalg, og enda sjeldnere fra ledelsen i Norsk Journalistlag. Men nå er lederen selv den krenkede. Journalister har drevet kritisk journalistikk på ham og skrevet kommentarer. Han skjeller dem ut for dårlig håndverk. Han venter beklagelse.

Mulig har denne erfaringen gjort det lettere for ham å beklage når han igjen befinner seg der han vanligvis er – på den andre siden som journalistenes representant. Kanskje er det blitt vanskeligere for ham «å heve skjoldet» mot pressens kritikere. Men det er ikke uten videre klart at de som senere har kritisert bl.a. journalistenes politikerjakt og fråtsing i privatliv, har fått en alliert i Journalistlagets leder. Mye tyder på at denne intense fortørnelsen var situasjonsbestemt. Han var selv berørt. Hans innsats ble kritisert. Hans selvfølelse er truet. Den intensiteten han smeller tilbake med, sier adskillig om hvor sterkt han føler seg krenket.

Samfunnet ser seg selv i journalistikken

Igjen er det grunn til å understreke at privatpersonene ikke er det interessante her. Disse reaksjonene gir selvfølgelig ikke grunnlag for å trekke generelle psykologiske slutninger om Journalistlagets leder. Hovedpersonene i disse eksemplene opptrer som journalister, og de viser et reaksjonsmønster man finner ofte i denne yrkesgruppen. Det ligger nær å antyde at dette er en reaksjonsmåte preget av narsissistiske trekk.

Journalistikk er oppfattet som en introspektiv funksjon i samfunnet. Den skal gå inn i det fortrenget, forløyede, hemmende, det umoralske, det som blir benektet. På samme måte som individualterapi skal journalistikken i samfunnspektiv bidra til å avdekke, tydeliggjøre, løse opp, bearbeide.

Vond lukt i Arbeiderbladet

Av **Sven Egil Omdal, journalist**

Selvros stinker, og den stanken som stiger fra Øyvind Johnsens kommentar fredag 29. juni er ikke til å holde ut. Fra selvreist pidea-stall dømmer han kolleger og tillitsvalgte nord og ned, før han avslutter med å gi seg selv og Arbeiderbladet karakterer som de eneste hvite riddere i en tid hvor alle andre journalister svikter sitt yrke og sin integritet.

■ Ettersom Øyvind Johnsen er svært opptatt av rolleblending, understreker jeg at jeg nå skriver som en av de journalister som har fått vite av Øyvind Johnsen at vi ikke er til å stole på, og følgende er «den største trusselen mot pressefriheten i et demokratisk Norge». Derne-st skriver jeg som offer for Arbeiderbladets journalistikk de siste ukene, en opplevelse som vil gjøre det vanskeligere for meg å heve skjoldet neste gang noen angriper pressen for bevisste forvrengninger, løgner og uetterretteligheter.

■ Jeg går ut fra at en så prinsippfast mann som Øyvind Johnsen vil tillate meg å ta til motmæle mot slikt, selv om jeg samtidig er hans og andre Arbeiderblad-journalisters tillitsvalgte.

■ Både Johnsen og hans redaktør har forsøkt å gjøre den pågående debatt enkel for seg ved å late som om Journalistlaget og dets medlemmer har bedt om en «kollegial vernesone» hvor våre konflikter ikke utsettes for kritisk journalistikk. Johnsen har bestemt seg for at de som kritiserer Arbeiderbladet mener at «nyheter og oppfatninger skal sensureres, fjernes, overses, ikke komme på trykk, eksistere, dersom de ikke lys mot det jeg har

lingen, inneholdt krav om at NJ som eneste fagforbund skulle ha tak på den lokale lønnsnedgang, og at vi skulle gi fra oss opphavsretten til det stoff og de bilder vi produserer.

■ Arbeiderbladet synes heller ikke det var verdt å legge vekt på at forskjellen på tilbudet om seks måneders svangerskapspermisjon og resultatet på ni måneder, er forskjellen på en ordening som er kortere enn dagens lovbestemte permisjon på 28 uker, en ordening som ville koste arbeidsgiverne 0,0 og en ordening er helt enestående i norsk arbeidsliv (og relativt kostbar for arbeidsgiverne). NJ har mottatt takksgisler fra Likestillingsrådet, fra andre fagforbund, fra kvinnepolitikere i alle partier unntatt Fremskrittspartiet. Fra Arbeiderbladet får vi høre at riktignok er avtalen vår god, men det er den blitt på tross av, ikke på grunn av de som forhandlet den fram. Arbeidsgiverne satt altså med portemonene åpen, men fikk dessverre ikke anledning til å dele ut alle de milde gavene, fordi Journalistlaget så gjerne ville ha en streik, eller var så inkompetente at vi ikke så hvor gavemilde arbeidsgivne var. Det er sikkert trivelig på den kloden Arbeiderbladets faglig-politiske medarbeidere oppholder seg, men det er synd den er så mange lysår borte.

■ Vi får også høre hvor udugelige vi var, som ikke grep arbeidsgivernes tilbud om å utsette meklingen til etter uravstemningen i LO/NHO-området. En av hovedgrunnene til at vi avslø, var frykten for et tvangsført og en ny lønnslov, flertall og en ny mekling, lønnsnemnd eller lønnslov, som det ville være umulig å bryte ut av. Et slikt nei-flertall kunne selvfølgelig ikke

«Vi har fått vite at vi ikke er til å stole på.»

Gjennom journalistikken ser samfunnet seg selv.

Et demokrati er selvfølgelig helt avhengig av denne funksjonen. Den utøves på en sindig og fornuftig måte av det vi kunne kalle «den saklige journalistikk». Tyngden i norsk journalistikk er det neppe grunn til å betegne som spesielt narsissistisk. Den drives av profesjonelle fagfolk med respekt for virkemidler, etiske retningslinjer og egne begrensninger. Når stadig flere ser ut til å reagere på journalisters fremferd, maktutøvelse, vridning og oppslag — også journalister selv — er det ikke den saklige journalistikk vi står overfor, men en utvekst det er nærliggende å kalle «den narsissistiske journalistikk.»

Den har smittet inn i mer seriøse medier

Det denne artikkelen funderer over, er altså om journalistikken etterhvert har utviklet en kultur som gir relativt fritt spillerom for narsissistiske trekk. Om den bent frem dyrker slike trekk i enkelte sammenhenger, er avhengig av dem. I så fall er journalistkulturen neppe alene om det. Det narsissistiske kan spille seg ut og bli belønnet i mange miljøer — akademiske, kunstneriske, politiske, finansielle, medisinske. Men journalistkulturen har etterhvert fått tildels uhyggelig stor makt. Og denne maktutøvelsen er i liten grad underlagt journalistikkens introspektive funksjon, som stort sett bare gjelder fenomener utenfor pressen selv. «Evnen til å henge ut andres feil er adskillig mer utviklet enn viljen til å beklage egne».

Det hadde ikke vært noen grunn til å skrive denne artikkelen dersom den narsissistiske journalistikk bare hadde vært et randfenomen, forvist til de useriøse medier. Men det er den ikke lenger. Den har smittet fra «Se og Hørs» spalter og inn i de mer seriøse

massemedier. Utgangspunktet er selvfølgelig at massemediene — først og fremst med hjelp av fjernsynet, som de andre mediene kretser rundt i økende grad — har erobret det offentlige rom. I det offentlige rom samles det meste av samfunnets oppmerksomhet. Og hvor oppmerksomheten er samlet, kan man være trygg på at narsissistene dukker opp og finner rom for utfoldelse.

Et forsøk på å påvise narsissistiske trekk i journalistkulturen kan gjøre det lettere å forstå og gjenkjenne utvekstene i journalistikken. Og dermed bidra til en mer nyansert mediekritikk. Denne artikkelen er et slikt forsøk.

Dagsnytt-tradisjon som gir rammer

Hva kjennetegner så «saklig» og «narsissistisk» journalistikk? Fra mitt ståsted er det nærliggende å bruke Dagsnytt i NRK Radio som eksempel. Den journalistikk Dagsnytt driver, er styrt av tradisjon og idealer som ikke gir særlig rom for narsissistiske trekk. Saken er alltid det sentrale, ikke journalisten. Den makt som uenkelig utøves, er holdt i tømme av en kultur som forutsetter modenhet, nøkternhet, redelighet og rasjonalitet. Det Dagsnytt melder, må være til å stole på. I krise, katastrofe og krig er det Dagsnytt som skal informere det norske folk. Dette er Dagsnytts berettigelse og mandat. Det ligger altså sterke grenser rundt denne journalistikken. I tillegg er formatet slik at det personlige i liten grad slipper gjennom. I løpet av 1 minutt og 30 sekunder er det plass til lite annet enn saken. Og journalisten er attpåtil usynlig. I motsetning til journalister i fjernsyn og aviser er radiojournalisten bare tilstede som stemme og navn. Ansiktet dukker opp hverken på skjermen eller i en vignett i avisen. Denne forutsetning i kultur og medium betyr ikke at Dagsnytt ikke vurderer

feil eller ikke begår overtramp. Men disse overtrampene er av en helt annen karakter enn de som tydelig skyldes fritt utfoldet narsissisme.

I et miljø som Dagsnytt er det intensitet, ambisiøsitet, pågåenhet og vilje til påvirkning, til å øve innflytelse, til å være i sentrum. Men disse egenskapene er altså holdt innenfor visse rammer av tradisjon, kultur og mandat. Narsissistiske trekk ser ut til å ha helt andre utfoldelsesmuligheter når rammene ikke er så klare. Moderne journalistikk gir litt for mange eksempler på hva som kan skje når slike egenskaper ikke styres på samme måte.

Journalisten er unntaket

I en flyulykke utenfor Brønnøysund omkommer også en hel familie. Massemediene sørger for at ulykken og sorgen angår hele folket. Dermed blir også bisettelsen en nasjonal begivenhet. Bildet er egnet til å bevege. Flere kister i et kapell, noen av dem små. Pressen er til stede. Men ikke som deltakere. Som oppdagelsesreisende. Fotografene ligger på gulvet i kapellet for å få den rette vinkelen. For at pressen skulle komme til med jordpåkastelsen, måtte han skyve en pressefotograf til side.

Stilt overfor en irettesettelse — at selv en fotograf bør vise alminnelig folkeskikk, ville fotografen trolig svart at han bare ivaretar informasjonsplikten. Det norske folk har krav på å få vite hva som foregår. Fotografen er der på vegne av noe større enn ham selv. Den som hindrer ham, griper inn i presserfriheten.

Denne presse mannen oppfatter seg altså som unntaket. Han er hevet over de regler for adferd som gjelder der han ferdes. Han representerer noe større og blir derved større. Som journalist får han plassering for sin narsissistiske grandiositet. Han ferdes fritt på alle de store premierefestene. Kjendisene stiller villig opp for ham til fotografering og gir ham narsissistisk bekreftelse.

En ung journalist i en av våre største aviser ringer til ledelsen i NRK. Hun har hørt at det skal ha vært et møte om et kontroversielt tema. Hun kjenner ikke saken, har ikke satt seg inn i noe som helst, men hun vil gjerne stille noen kritiske spørsmål. Det er en selvfølge for henne at hun skal bli tatt alvorlig. At travle sjefer stiller opp for hennes kunnskapsløshet og tålmodig forklarer henne hva saken gjelder. Hva er hennes selvoppfatning? Hvilken betydning er det journalistrollen gir henne? Hvilken hemmelig storhet hos henne blir bekreftet?

Journalisten er overmann

Da jeg begynte min journalistkarriere i Stavanger Aftenblad i 1974, var problemet med journalistens kunstig forstørrede selvilde noe man åpenbart var klar over, men ikke uttrykte eksplisitt. Det ble formulert på denne måten: Når folk bukker for deg der du kommer rundt i fylket, så husk det er ikke deg de bukker for, men Aftenbladet.

I sin jobb er journalisten unntaket. De grenser som stopper andre, gjelder ikke ham. Han går forbi politisperringene, forbi køene, forbi damen på forværelset. Veien til makthaverne er

Sjarlatanene kan marsjere fritt inn i journalistyrket bare de har lært seg det rituelle språket og kan skrive: «Etter det vi erfarer ...» De kan late som om de har kilder når de ikke har det. Da beskytter kildevernet bløffmakerne.

Per Olav Reinton: 30-åring skutt i hodet.

kort. Der folk har slitt for å få billett, går han inn gratis. Han har sin selvfølgelege plass i rampelyset, der oppmerksomheten er samlet. Han er der det viktige skjer. Alle står til hans disposisjon. Samfunnstoppene stiller opp. Journalisten er ikke bare deres likemann. Han er deres overmann. Han kan kreve innsyn. Han kan kritisere, anklage, granske. Ikke fordi han vet mer, kan mer, har oppnådd mer, men fordi han representerer oss alle. Han er i sin rett. Han ivaretar en avgjørende viktig funksjon i et demokrati og må ikke hindres. Han står til og med over loven. Her gir den saklige journalistikk signaler som gripes begjærlig av den narsissistiske:

*Journalisten står
over loven*

Mye tyder på at pressen må beskytte sine kilder, dersom den skal kunne ivareta sin introspektive funksjon i samfunnet. Dette er et sentralt punkt for en fri presse. Makthavere kan lett stoppe kritikk dersom de har krav på å få vite hvem som gir pressen informasjon. Derfor avviser pressen dommer som krever at man skal oppgi sine kilder. Dette vil av den saklige journalistikk oppfattes som element i en maktbalanse. Men for den narsissistiske journalist er denne holdningen et frihetsbrev. Pressefriheten står over loven og domstolene. Ettersom alt en journalist foretar seg, kan gjemmes bak besværgelsen *pressefrihet*, blir denne holdningen brukt til å rettferdiggjøre mye selvovervurdering, brudd på alminne-

lig folkeskikk, hensynsløshet og mangel på ivaretagelse av andre menneskers selvfølelse og rettigheter.

En journalist i Dagsrevyen bryter fartsgrensen i sin kjøretur for å hente informasjon fra en katastrofe. Han skal selvfølgelig betale bot som alle andre? Fartgrensene er tross alt til for at liv ikke skal sette i unødige fare. Nei, mener hans sjef. Denne loven kan ikke gjelde for ham. Han må være hevet over slikt, for så viktig for samfunnet er hans oppdrag. De lover som gjelder for allmennheten, gjelder altså ikke for journalisten. Vi er i kapellet igjen, sammen med kistene og fotografene. Den virkelighet som styrer journalistens adferd, er ikke den han befinner seg i, men den som skal bli resultatet. Meddelelsen til det norske folk. Hensikten helliger midlet.

*Perfekt skjulested for
hemmelig storhet*

Det som særpreger denne plassering av narsissistisk storhet i journalistikk, er at den alltid kan rettferdiggjøres av honnørord. I den narsissistiske journalistikk er oppmerksomheten, bekreftelsen, livsinnholdet det vesentlige. Men dette kan lett skjules. Journalisten kan til enhver tid beskytte seg mot å bli sett og kritisert ved å skyve pressens viktige funksjoner foran seg som motiv for sine handlinger: «Pressefrihet», «informasjonsplikt», «kritisk journalistikk». Selv redaktøren for «Se og Hør» rettferdiggjør sine overtramp og sin narsissistiske journalistikk ved å gripe til slike begreper.

I løpet av et kvart hundreår er de norske avisredaksjonene invadert av en helt ny generasjon av velskolerte pressefolk, som er mer opptatt av journalistikk enn av misjonerende politikk i avisspaltene (...) de vil aldri la seg stoppe av politiske formaninger og rent partitaktiske vurderinger.

Reidar Hirsti: Medierevolusjonen og det frie ord.

Carl Henrik Grøndahl, f. 1945, cand.philol. Universitetet i Oslo 1974. Journalist i Stavanger Aftenblad og Aftenposten, kulturredaktør i P2 1984–87, programsjef i NRK P1 fra 1990. Meditasjonslærer i Acem.

Den narsissistiske journalistikk er et perfekt skjulested for vår hemmelige storhet.

Så langt har vi sett på journalistikk som plassering for grandiositet – og eksempler på den hissige krenkelse som kan følge når journalisten trekkes frem fra sitt skjul og kritiseres. Et annet karakteristisk trekk ved den usunne narsissisme er den underliggende tomheten, som må fylles gjennom konflikt («pressen leter fram enhver tenkelig motsetning»), dramatik eller ved å låne liv fra andre. Det er uten videre klart at journalistikk gir rike muligheter til å dramatisere, skape konflikt og leve i lånt storhet. La oss bruke et eksempel utenfra.

*Det var så mange
som så på meg*

Den amerikanske journalisten Susan Stern beskriver hvordan hun fant seg selv ved å dekke rettssakene mot de mer militante gruppene på den politiske venstresiden. Hun ble etterhvert mer kjent og betydningsfull enn dem hun presenterte i sin journalistikk. Hun ble til noe

because there were so many people hanging around me, asking me questions, looking at me for answers, or just looking at me, offering to do things for me, to get some glow from the limelight.

Men inni er hun tom. Berømmelsen tilfredsstillende ikke. Hennes forhold ender vanligvis med tomhet eller bebreidelser og fiendskap. Hun klager over at hun ikke er i stand til dypere følelser:

«I grew more frozen inside, more animated outside.» Although her life revolved around politics, the political world has no reality in her memoir; it figures only as a projection of her own rage and unease, a dream of anxiety or violence.

At hun fremstår som eksempel på en narsissistisk forstyrret person, er ikke så rart, ettersom sitatene og kommentarene er hentet fra Christopher Lasch' *The Culture of Narcissism*. Dette er selvfølgelig et ekstremt tilfelle, men grunnleggende behov er lette å kjenne igjen:

For det første: å få liv og betydning ved å leve gjennom andres bragder, andres storhet, nederlag og tragedier. Det behøver ikke være så pirrende som Susan Sterns blanding av politikk, romantikk, utopi og kriminalitet. Journalister kan hente seg liv ved å spesialisere seg på topp-politikere, idrettsstjerner, artister. Slik fyller de ikke bare sin egen tomhet. De tilfredsstillter også det narsissistiske i oss alle. Den personsentrerte journalistikk selger. Mange mennesker i sentrale posisjoner har etterhvert opplevd å bli brukt tildels nokså hensynsløst som middel til å mette de behovene Susan Stern beskriver.

Dramatikk fremfor virkelighet

For det andre: behovet for konflikt. Å polarisere kan være en god journalistisk metode, velegnet til å få frem motsetningene i en sak og tydeliggjøre meninger og ansvar. Men det finnes rikt med eksempler på narsissistisk journalistikk, der det konfliktsøkende er blitt et mål i seg selv – og dermed noe som forvrenger virkeligheten.

For en tid siden ble gifttønner fraktet rundt i Bergen på en åpen lastebil. Journalistene været den store dramatikk. Her kunne byens befolkning vært

utslettet. De fete oppslagene var klare. Noen journalister ringte eksperter ved Forsvarets forskningsinstitutt. Men der fikk de ikke bekreftet dramatikken. Ekspertene avviste at et eventuelt uhell med denne transporten kunne få slike følger. Det narsissistiske viste seg i at konfliktbehovet vant over fakta. De tok ikke hensyn til fagkunnskapen. Oppslagene ble kjørt allikevel. Dramatikken var viktigere enn det faktiske. Da det senere ble uomgjengelig klart at ekspertene hadde rett – det var ikke grunnlag for oppslagene – var oppmerksomhetsverdien borte og korrigeringen ble henvist til notisene.

De fleste vil gjenkjenne dette som et vanlig adferdsmønster i den narsissistiske journalistikk.

Journalistikk er alltid verdikamp

Den journalistiske posisjon er også narsissistisk tilfredsstillende fordi journalisten midt oppe i all denne konfliktsøken, oppmerksomhetsjag og livsutfoldelse gjennom andre er forunderlig godt skjult som person. En journalist ser uten å bli sett, beundrer, anklager og kritiserer fra trygg posisjon. Han behøver ikke stå for noe, forsvare handlinger og meninger. Hans subjektivitet er ikke bare skjult. Den er som regel benektet.

En vanlig definisjon er at journalistikk er å samle, bearbeide og formidle informasjon om virkeligheten på en slik måte at den når flest mulig. Oppgaven er ikke å forkynne, ta stilling – men ganske enkelt vise hva som egentlig skjer. Journalistikk oppfattes fort-

Borkman (heftig). Ja, men jeg, som kunne ha skapt millioner! Alle bergverkene, som jeg ville lagt under meg! Nye gruver i det uendelige! Vannfallene! Steinbruddene! Handelsveier og skibsforbindelser hele den vide verden utover. Alt, alt skulle jeg alene ha fått istand!

satt av noen som en slags objektiv beskrivelse av virkeligheten.

Det er selvfølgelig en illusjon. Journalistikk er alltid virkemiddel i en verdikamp. All journalistikk har en hensikt. Det kan være å påvirke, beklemppe, støtte, fordømme, underholde, få oppmerksomhet, tjene penger. Og hensikten vil avgjøre hvordan håndverket utføres — hvilke saker som blir tatt opp, hvilke personer som blir bedt om å uttale seg, hvem som ikke kommer til orde, hvilke fakta som ikke tas med, hvilke spørsmål som blir stilt eller ikke stilt, om intervjuobjektet skal kjøres ned eller bygges opp. Den journalistikk som utsletter Bergens befolkning med noen gifttønner, har ikke til hensikt å informere eller kritisere, men å skape dramatikk. Hadde hensikten vært å formidle fakta, ville ekspertene fått komme til orde. Men disse hensiktene er meget sjeldent åpent uttrykt. De er skjult bak begrepet «informasjon» eller bent frem benektet. Løssalgsavisene prøver fortsatt å gi inntrykk av at forsidene er journalistikk i den hensikt å informere. Men hensikten er selvfølgelig å tjene penger.

Narsissismen i oss alle

Den narsissistiske journalistikk har til hensikt å skape dramatikk, samle oppmerksomhet, tilfredsstille journalistens hemmelige storhet og gi ham livsinnhold. Fordi denne form for journalistikk slår godt i kampen om den offentlige oppmerksomhet, er den kommersielt interessant. I samspillet mellom det narsissistiske og kommersielle er det etterhvert skapt en nesten ideell tumleplass for en type journalister som er i ferd med å bringe faget i vanry. De påfører den mer rasjonelle utfoldelse i vårt samfunn så store belastninger at det ser ut til å bli stadig vanskeligere å rekruttere til sentrale og viktige posisjoner. Den narsissistiske journalistikk bidrar til å bygge opp det narsissistiske samfunn. Den har sin beste allierte i narsissismen i oss alle. Mer enn noen gang trengs en reflektert og modig mediekritikk.

Borkman (med håndbevegelse, stigende opphisset). Når oppreisningens time slår for meg — . Når de innser, at de ikke kan unnvære meg — . Når de kommer her opp til meg på salen og kryper til korset og trygler om å ta bankens tøylar igjen — ! (stiller seg ved skrivebordet som før og slår seg for brystet.) Her vil jeg stå og ta imot dem!

NY BOK

Denne boken fra Dyade Forlag er en erfaringsbok for læring. «Studieglede» gir en rekke konkrete råd — ikke minst om hvordan vi kan planlegge både arbeid og fritid for å bruke våre ressurser bedre. Boken legger vekt på livskvalitet og trekker paralleller til meditasjon.

Boken er særlig rettet mot studenten, men den er nyttig for enhver som vil se med nye øyne på sine arbeidsvaner. Dens personlige og erfaringsbaserte form gir praktiske ideer både for studenten og den yrkesaktive som vil ta livslang læring på alvor.

Ole Gjems Onstad er faglig nestleder i Acem og professor ved Handelshøyskolen BI. Han har begge steder undervist i tidsplanlegging, effektivitet og studieteknikk.

Boken er på 176 sider. Pris kr. 115,—. Den kan kjøpes i bokhandelen eller bestilles fra Dyade Forlag, tlf. 02-83 04 83 — Postboks 2559 Solli, 0203 Oslo 2.

I en diger villa på Røa

En lørdag ble jeg invitert hjem til gynekologen Erik Holst og hans kone Vivian på Røa. Erik var det nærmeste jeg kunne kalle en venn under studietiden. Og det betydde i hovedsak at vi begge gikk på Bislet Bad hver mandag, og at vi tok en øl sammen hver fjortende dag. Jeg kunne ikke huske at det var noe som helst som bandt oss sammen, men Erik mente tydeligvis det, slik han andre dagen på jobben fikk øye på meg og hylte i sin umiskjennelige fistel:

«Johannes! Så gjorde du som jeg sa allikevel! Husker du? "Kunst kan man ha glede av men umulig tjene penger på".» Nå tilsto han at det hadde smertet ham å tenke på meg som lassis der nede i Paris. Alkoholen og kjønnssykdommene. Selv hadde han bare fortsatt å avansere og var ikke mer enn ni lønnstrinn fra toppen. Dessuten Vivian, attraktiv og trofast til Dovre falt, og lille Gerhard som allerede hadde lært å si sitt første mø når han så bilder av en ku i boken. Slik havnet jeg sammen med Marianne i en diger villa på Røa en sommerkveld rundt Sankthans. «Ta med deg dame», hadde Erik sagt. Og deretter litt usikker: «Ja, *har* du dame?» Det måtte ha falt en plutselig tanke ned i ham, at bratsj ikke nødvendigvis var særlig heterofilt, så hadde jeg dame? Dame? svarte jeg, jeg visste ikke akkurat om jeg hadde dame, men jeg kunne kanskje invitere med meg Marianne Nilsen på Patologen. Det var en glimrende idé, skjønte jeg, Vivian ville puste lettet, det var så slitsomt når man ikke kom som par. Så jeg inviterte Marianne med til et intimt, lite borgerball på Røa og hun visste såvidt om Erik Holst og hadde egentlig sans for ham men syntes ikke det var særlig stas med mannlige gynekologer, men det skulle hun ikke bruke

mot ham, og for min skyld, ja hun sa det faktisk, for *min* skyld kunne hun godt bli med meg, men da måtte jeg også være klar over at hun var nyseparert og at hennes tanker om det sterke kjønn ennå ikke hadde stabilisert seg, så jeg kunne kort sagt ikke vente meg noen klining under buskene. Det svarte jeg at jeg heller ikke var spesielt interessert i, skjønt jeg måtte innrømme for meg selv at den siste tiden hadde gitt henne en fremtredende plass i mine forsiktige erotiske fantasier, skjult bak Aftenpostens kveldsnummer hjemme i Holteveggen, mens far fortalte siste nytt om utviklingen i økse-mord-saken. Men Marianne Nilsen virket pirret av min tilbakeholdenhet. Hun spurte nesten opprømt om jeg ikke kunne tenke meg å spille bratsj for henne en dag. Og det kunne jeg, men først var det festen hos Erik og Vivian, og vi skulle ha med hver vår flaske vin og kanskje også noen rundstykker hvis vi ville, så vi kom der da, med trikken, som et gammelt ektepar, og Marianne var, til tross for olabuksene, den indiske bomullsskjorten og de marxistiske overbevisningene, selve inkarnasjonen av ur-budeien, Super-Solveig, tannrøktens triumf og meierienes salgslag, og av en eller annen grunn var jeg idiotisk stolt av å gå der ved siden av henne, endelig noe sunt og normalt ved min side, og Erik skrek da også allerede i døren at vi var et vakkert par, før han snappet vinflaskene og rundstykkeposen fra Samson og dyttet oss innover mot grønnsåpelukten og Vivian som også var lys, men på grensen til det sykelige og for øvrig hadde en ekstremt spenstig kropp som ga assosiasjoner om overdreven idrett.

De virket utenkelige uten hverandre. De passet som hånd i hanske, som kniven i sliren, som fisken i vannet, la meg ikke fristes til å gå altfor langt under nivå. Og Gerhard lå og sov, men det store selskapet som på mannssiden tallet to portører, tre arkitekter, to kulturarbeidere, én visesanger, og på kvinnesiden tre tidligere studenter, én produksjonsleder i fjernsynet, tre sykepleiere på deltid og to uten tittel, men av god familie, fikk alle anledning til å se ham, takket være en ordning å la den i Lenin-mausoleet på Den Røde Plass i Moskva, der køen langsomt og lydløst glir forbi den balsamerte, og Gerhard våknet ikke engang. Deretter føk vinkorkene til værds, og det var polets billigste rødvin og ikke den utmerkede Pomerol som jeg hadde hatt med, som straks ble satt i et skap, og på spisebordet dampet en diger bygg-gryte som ifølge den begeistrede Erik hadde kostet fire kroner å produsere, hvis man så bort fra bokstomatene som de hadde fått gratis, fordi

Eriks far var matgrossist. Jeg tror det var dette siste som fikk en oppflammet Marianne til å rope: «Dere må også være i partiet!» Det virket som et stammehyl. Temperaturen steg med forbløffende fart. Det viste seg, som ved et mirakel, at *alle* som var til stede i Holst-familiens generøse villa denne sommerkvelden, på ett forklarlig unntak nær, bekjente seg til det samme tankesystem. Og ikke nok med det. De tilhørte dessuten en fraksjon som påtok seg et økologisk ansvar. Planter istedenfor dyr. Bygg istedenfor biff. Det var riktignok ideologisk urent, men man tok sjansen, så lenge det var billig. Kvelden utviklet seg til det rene mesterskap i minimumsmat. På slike budsjetter hadde jeg kunnet studere adskillige år i Paris. (...)

«Og hvordan bodde du?» ville Vivian vite. Antagelig mente hun det godt, hadde vel håpet på historien om bohemenes høyloftede trekkfulle loft.

«Jeg bodde svært bra», sa jeg. «I en leilighet som ble betalt av en av Italias rikeste menn. Nå sitter han i fengsel for storsvindel».

Det var som faen. Alle snudde seg mot meg igjen. Det ble straks meget taust i rommet.

«Er det ikke slike folk man egentlig skyter i beina?» sa Marianne lavt, med smale øyne.

«Egentlig og egentlig», jeg trakk på skuldrene igjen. «Det er vel hver sin lyst. Selv ble jeg etterhvert svært glad i ham».

Jeg ble ikke lenger oppfattet som tilregnelig. Resten av kvelden satt jeg for meg selv og leste gamle utgaver av Bonytt. Men Marianne kunne ikke slå seg til ro med tingenes tilstand. Det var *for* brutalt. Hun lette etter noe formildende. Etter lange og utdypende samtaler med parti-kamerater, kom hun bort til meg og spurte, nærmest trøstende: «Kanskje du er homofil, Johannes?»

Jeg ristet beklagende på hodet. Det var min første kveld blant nordmenn etter to år i landflyktighet. Jeg forsto at det var best å ta trikken hjem i ensomhet.

Fra *Stormen* av Ketil Bjørnstad

Rolf Brandrud:

Sterke livsvalg 20 år etter

*Å våkne til liv med intense
lengsler.*

*Det er ikke for sent. Alt er mulig.
Lengslene er ikke tilfredsstilt,
men ennå kan fullbyrdelsen skje!
Bli en mer og mer uforløst
skikkelse ettersom årene går.
Til konsekvensene av et liv tren-
ger seg på*

Ketil Bjørnstads roman *Stormen* fra 1989 utforsker en moderne livsfølelse som psykologer vil kalle narsissistisk, men som hos Bjørnstad mere er forsøk på å sette ord på opplevelser og erfaringer en stor del av den berømmelige 1968-generasjonen har til felles. Og noe av det interessante ved romanen er nettopp at dette forløpet ikke er sært og enestående, men tvertimot gjenkjennelig i mange sammenhenger – samtidig som Bjørnstad gir det sin originale vri.

For det finnes mange forfattere som har skildret en lignende prosess – ikke minst i selvoppgjørsvækkene fra 80-tallet: Vi møter neddempede 40-åringer som ser tilbake på flammende engasjementer i 20-årene og undrer seg over hva som er skjedd med dem på veien. Det gjelder enten drømmene var kollektive revolusjonsvyer som i Dag Solstads romaner fra 70- og 80-tallet, mere individuelle utopier knyttet til

åndelighet og rus (Axel Jensen) eller kjærlighetslengsler og kunstnerisk berømmelse (Ketil Bjørnstad). Erfaringen med ungdomsdrømmer som brister er ikke enestående for 1968-generasjonen, selv om 68-erne kanskje lengtet mot større høyder og falt til større dyp enn mange andre generasjoner: Vi var etterkrigsbarna som skulle oppfylle foreldredrømmer krigen og de harde 30-årene amputerte.

Hva har så Ketil Bjørnstad å tilføre til det Dag Solstad og andre allerede har skrevet så mye om?

– Jeg ser det psykologiske som et speil av samfunnet. Derfor har jeg vært opptatt av den psykologiske roman i en periode hvor mange andre forfattere har gått andre veier. I den ligger en mulighet til å drive samfunnskritikk, til å ta opp moralske dilemmaer på det personlige plan som også er dilemmaer for hele samfunnet.

- 68-erne har ikke klart å personliggjøre moralske spørsmål, men i stedet vært opptatt av kollektive ansvarsforhold. Vi har gledet oss over uortodoksi, utlevelse av frihetsslengsler og å sprengte tabugrenser, men uten å vite hvorfor vi har gjort det.
 - I ungdommen ligger det en glede over å la seg beta, fascinere. Vi polariserer og velger det vi opplever som riktig for oss med stor energi. Samtidig ligger det i dette en mulighet til å leve uforpliktende. Man kan ennå velge pånytt og pånytt. Senere opparbeider vi oss gradvis en fortid. Da blir det avgjørende spørsmål: Hva gjør man med sin fortid?
 - ** Hva gjør 1968-generasjonen med sin fortid?
 - Den har så altfor lett å glemme den. Kafekulturen er tidstypisk. Den er populær blant annet i det uforpliktende: på kafe er det alltid lett å gå eller flytte på seg. Den representerer et liv hvor man kan stikke innom og så trekke seg tilbake til sitt eget revir når det måtte passe en.
 - AKP-forfatternes selvoppgjør ser jeg som forsøk på å putte ting i en skuff og la dem bli glemt. Med et unntak for Dag Solstads gjennomgang som det kommer mye ut av, så er de lettvinne inntil det groteske. Jeg er ikke opptatt av å få dem til å innrømme feil og bøte for det. Det dreier seg snarere om å vedstå seg det en har stått for og lære noe av den prosessen en har vært igjennom.
 - Jeg er opptatt av spørsmål der man ikke kan stikke av, men må bli og forholde seg til konsekvensene av sine egne handlinger. Utgangspunktet for det jeg skriver er ofte moralske dilemmaer knyttet til situasjoner i livet jeg selv lever.
 - ** Hva er det moralske dilemmaet i «Stormen»?
 - Hvordan kan man forene det å leve ut sin kjærlighetslengsel med det å ha verdi for et annet menneske? Kjærlighet kan leses med både negativt og positivt fortegn. Elskende mennesker kan forbruke andre. Her skriver jeg med nært opplevde sammenbrudd i eget miljø i minnet. Totale menneskelige havarier.
 - Dette er noe hele 1968-generasjonen har følt på kroppen. Vi som nå er omkring 40 har skiftet ansikt mange ganger, fra nostalgi i ly av politiske visjoner til den totale isolasjon og egoisme. Vi har også klart å materialisere kjærligheten. Mange av oss har vært gjennom skilsmisser. Forholdene våre har blitt redusert til økonomiske spørsmål og maktkamp om barn. Det er forferdelig. 1968-generasjonen er en følelsesmessig utarmet generasjon.
- Så langt Ketil Bjørnstad. 1968-generasjonens utvikling gjennom 70- og 80-tallet er et felles tema for ham og Dag Solstad, men innfallsvinklene er svært forskjellige. Noe av det interessante ved Bjørnstad er at han retter søkelyset mot de sider ved personene som Solstad stort sett lar ligge i mørke – nemlig intimsfæren: forholdet til kvinner, kjærlighetslengsler, mors-

Borkman: (Uten å se på ham). Har ingen bruk for deg lenger.

Rolf Brandrud, f. 1950, cand.philol. Universitetet i Oslo 1980, kulturjournalist NRK P2 1982–1988, redaksjonsjef Kulturredaksjonen P2 1988–89, leder for Kulturredaksjonen i P1 fra 1990. Meditasjonslærer i Acem

savn, farshat, personlig moral, egen vakkende kjønnsidentitet m.m.

Man kan ha ulike meninger om hva som var de viktigste motivene for 68-generasjonens sterke livsvalg. Den som står midt oppe i det, vil gjerne ha seg frabedt enhver «psykologisering» – og holde hardt på den ideologiske motivering ut fra samfunnsanalyse. Men i ettertid er det lettere å se at mer personlige, psykologiske komponenter også spilte en vesentlig rolle. Aksepterer man det, gir Bjørnstads innfallsvinkel et godt utgangspunkt til å reflektere over de psykologiske drivkreftene bak de sterke livsvalgene 68-erne har gjort.

*Jeg overga meg til
sterke krefter*

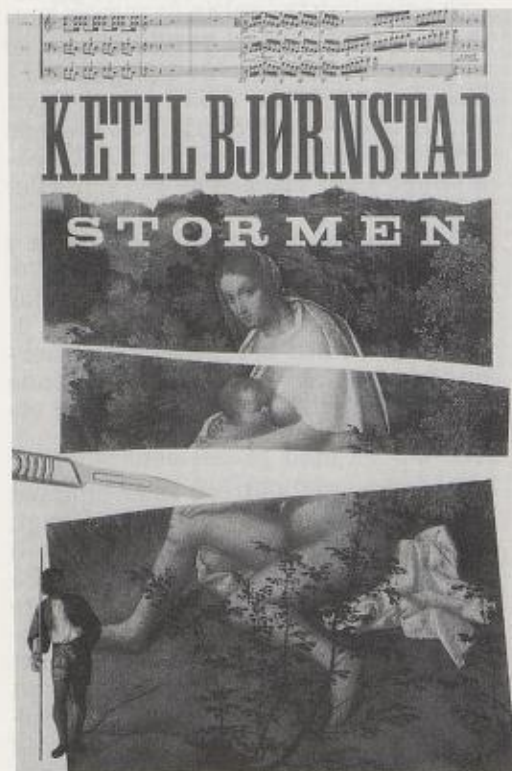
Johannes Nærland i Stormen gir assosiasjoner til Arild Asnes i Dag Solstads «Arild Asnes 1970». Begge er omkring 30 år, føler de har gått litt i stå og er modne for å bli fylt med nytt liv. Og begge blir født på ny i møte med bråmodne 20-åringer på vei mot tusenårsriket uten en skygge av tvil eller usikkerhet.

Arild Asnes finner sin ledestjerne i Universitetets Aula i Oslo 1. mai 1970. En 20-åring som ser enda yngre ut, har holdt en oppramsende, upersonlig 1. mai-tale for ML-bevegelsen. Ikke særlig spennende, men den formende erfaringer for Arild Asnes kommer etterpå:

Da talen var slutt og salen klappet begeistret for det han hadde sagt, klappet også formannen i SUF (m-l) begeistret for det han hadde sagt. På Arild Asnes gjorde det et uhyre sterkt inntrykk. For å være helt ærlig: sjelden hadde noe gjort så sterkt inntrykk på ham. Han trodde knapt sine egne øyne. På talerstolen i Universitetets Aula sto en tjuetåring og klappet for det han selv hadde sagt!

**Giorgione:
Stormen**

**68-generasjonen:
Stormen**

Hvor fikk formannen i SUF (m-l) styrke fra til å foreta seg noe slikt? Så han da ikke det latterlige i det? Eide han da ingen hemninger? Forsto han da overhodet ikke at et podium og en talerstol er et temmelig sårbart sted? Bevares: en tjuetåring står på en talerstol og klapper for seg selv! Det var sterkt. Det pekte, pekte, direkte og rått, på hvor formannen i SUF (m-l) befant seg. Og det pekte tilbake på Arild Asnes.

...
Hva hadde Arild Asnes, forfatteren, gjort med sitt liv siden han ikke kunne skrive slik at han kunne klappe for det han hadde skrevet? Jo. Jo. Arild Asnes forsto det nå, klinkende klart, at det var nødvendig å finne ut hvordan han skulle skrive slik at han kunne klappe for det han skrev, sammen med dem han skrev for. Opplevelsen av at en tjuetåring taler kunne gjøre det var så sterk, at han også måtte finne ut hvordan det skulle gjøres. Han ante at det ble å bevege seg i kommunistisk retning. Okey. Hvis man kunne klappe uten blygsel for de kommunistiske ordene, da ville han bli kommunist.

Kjetil Bjørnstads Johannes Nærland finner sin ledestjerne i Paris, også i 1970. Der treffer han Gina og Holger, musikkstudenter som ham selv:

«De hadde ungdommen i sine hender, var knapt begynt på tyveårene, mens jeg var i ferd med å legge dem bak meg, hadde pakket dem inn i et langt medisinstudium og nesten tørket ut. Levende liv! Bankende blod! Var det ikke dette som hadde bragt oss alle til Paris? Vi var ikke kommet til denne byen bare for å lære å utøve vår kunst. Nå skjønnte jeg at ingenting var for sent, ikke engang for meg.»

Det som fyller Gina og Holger av kraft og liv, er ikke opplevelsen av å være pionerer i kampen for en sosialistisk utopi. Det er følelsen av å være på vei mot berømmelse — gjerne verdensberømmelse — som kunstnere. Suksessdrømmene er sterkest og mest selvfølgelige hos Gina:

«Såne studenter hadde jeg sett før. De kledte seg liksom fattig, men små detaljer avslørte at de var styrtrike. De kom fra ambisiøse, kunstelskende overklassefamilier hvor foreldrene gjorde avtaler med de beste universiteter og professorer, i håp om at nettopp deres lille eksemplar skulle vise seg å være et uerstattelig geni. I Ginas tilfelle var det stemmen som hadde tent herr og fru Salvinis håp om at de hadde fusjonert fram en ny Maria Callas.

... På dette stadiet av livet hadde hun overflod av alt. Sex, penger, talent og beundrere. ... Jeg følte hun allerede var innhentet av fremtiden, resultatene, suksessene.»

Det utvikler seg raskt et tett drømmefelleskap mellom Johannes, Gina og Holger. Gina forbereder seg på den store operadebuten, Holger har ambisjoner om å bli en verdensberømt pianist og Johannes satser på bratsjspill. Etter kort tid flytter Johannes inn i leiligheten til Gina og Holger. For Johannes blir dette intense uker og måneder:

«Jeg var kommet til denne byen med voldsomme forventninger. Jeg lot meg drive med strømmen. Så langt hadde jeg hatt kontrollen. Nå overga jeg meg til sterkere krefter.»

En assosiasjon til Dag Solstad: For Arild Asnes og de mer selvransakende

Borkman: Nei, det er just forbannelsen, at jeg aldri har funnet forståelse hos noen eneste menneskesjel.

marxistene som figurerer i hans senere romaner står ML-bevegelsens store tid på begynnelsen av 70-tallet som perioden hvor man «syklet på vannet» og hadde en tro som kunne flytte fjell. Alt var mulig!

Men ballongen sprekker for Johannes Nærland slik den gjorde det for Dag Solstads marxister. Hos Solstad var det utviklingen i Kina utover på 70-tallet som gjorde det stadig vanskeligere å holde fast på den maoistiske utopien. Hos Bjørnstad er det adskillig nærmere hendelser som får drømmefellesskapet mellom de tre til å rakne: Ginas operadebut blir en katastrofe og rikmannsføren som de tre har levd på, blir avslørt som delaktig i en korrupsjonsskandale. Rikdommen og håpet om kunstneriske gjennombrudd er brått revet fra dem.

*En selvsikker, dårlig
pianist*

Hvordan er det å ta inn nederlag? Det er en krenkelse å se drømmer falle i grus. Og om reaksjonen på krenkelsen sier noe om graden av narsissisme, slik Maria Gjems-Onstad antyder i sin artikkel, så viser Bjørnstads trekløver markerte narsissistiske trekk i ulike retninger.

Gina reddes av ytre omstendigheter over i et nytt sterkt engasjement. Ganske snart etter operafiaskoen viser det seg at hun er gravid med Holger, og nå legger hun liv og sjel i å være mor – for en stund.

Johannes gir opp i det ytre, men drømmer videre i det skjulte. Han dropper musikken som et livsengasjement, og vender tilbake til å være medisiner med musikalske drømmer på si.

Holger viser de klareste narsissistiske trekkene. Han blir fornærmet, krenket over å bli fattig og ikke lenger kunne bruke all energi til pianospill. Han kapsler seg inn – og lever videre i

drømmene i mindre format. Mange år senere opplever Johannes ham slik:

«Han ble en stadig dårligere pianist, men mer og mer selvsikker. Han hadde måttet gi opp tanken om verdensberømmelse, men han fant sin nisje i samtidsmusikken. ... Dette var musikk for et relativt lite, men svært avansert publikum. ... Holger gikk opp i vekt, øvde mindre, tjente mer, og når han var hjemme, doserte han stort sett om det han opplevde i de forskjellige konsertsalene og radiostudioene. ... Ringen var sluttet, han var tilbake i studentens uforpliktende og overmodige virkelighet, godt støttet som han nå var av Adorno-spesialister fra hele Europa. ... Og Gina lyttet! Hun satt der, forvist og bedratt, og trodde og håpet og så for sine egne øyne at Holger ble klokere og klokere, mer og mer betydningsfull, stadig flinkere, rett og slett et geni.»

Holger blir en patetisk skikkelse. Ikke fordi han har drømmer og ambisjoner. Men fordi det blir stadig tydeligere at han må gjøre seg mer og mer betydningsfull i sine egne og Ginas øyne for å demtere livsnederlagene han ikke orker å kjenne på.

*Trekant uten
seksualitet*

Men suksessdrømmene som brister og vanskene vi har med å akseptere det, er bare et ytre forløp i romanen. Under dette ligger en indre historie som gjør den til en spennende oppdagelsesreise i et moderne menneskes følelsesliv.

Hvorfor blir Paris 1970 en så intens opplevelse for Johannes? Hva fascinerer ham så sterkt ved Gina? Er det hennes ungdom, rikdom og seiersvishet på vei mot verdensberømmelsen? Jo, forsåvidt. Men møtet med Gina ro-

Du er min gutt, er du ikke?

rer også ved dypere strenger i Johannes:

«Da jeg første gang hørte henne synge ... visste jeg at jeg hadde kjent henne lenge, at hun hadde gjemt seg for meg et sted der inne i musikken hele tiden, drevet meg fremover mot dette punktet i mitt liv, skapt både av mine drømmer og mine ambisjoner, min forventning om at det en eller annen gang ville skje noe eventyrlig. Hun sang for meg den kvelden. Sanger av Richard Strauss. Det var som å komme hjem.»

Det var som å komme hjem – hjem til mor, musikken, sensualiteten og fortroligheten. Romantittelen «Stormen» henspiller på det spesielle forholdet som oppstår. Den er hentet fra et maleri med samme tittel av den venezianske 1400-tallsmaleren Giorgone som det refereres til flere ganger i romanen. Dette maleriet viser en kvinne med et lite barn på fanget – og en kriger som ser på dem fra motsatt side av en elv.

Trekanten med Gina, Johannes og Holger blir som i bildet:

«Når Holger ikke så det, stakk hun armen sin under min, presset seg mot meg og sa:

'Du er min gutt, er du ikke?'

Hun var den litt hensynsløse typen som glemte omgivelsene hvis hun hadde peilet seg inn på en beslektet sjel. ... Hun tålte ikke å bli avvist. Jeg avviste henne ikke, lot henne brette seg ut mot meg med lyd og lukt og bilder, mens Holger innimellom strøk henne over håret, distre, et sted fra sidelinjen.»

Johannes er den passive gutten på mors fang, Gina er en intim, grenseløs og krevende mor – og Holger er den fjerne faren som knapt eksisterer i oppmerksomhetsfeltet. Sett med Johannes' øyne har ikke seksualitet noen plass i denne trekanten. Holger står på sidelinjen og selv er ikke Johannes ute etter å erobre, men etter å smelte sammen med Gina som morsfigur. Og i

noen intense uker smelter også Johannes og Gina nesten sammen i musikken og kunstinteressene. De kjenner de samme maleriene, har hørt den samme musikken, opplever likt, føler likt, setter pris på det samme. Her er ingen distanse, Johannes er oppslukt:

«Jeg var villig til å adlyde henne i ett og alt, for når jeg ikke var sammen med henne, var livet mitt tristere og tyngre enn det noengang hadde vært før jeg møtte henne.»

Johannes legger sitt liv i Ginas hender – sammen med henne er det intenst meningsfylt, uten henne er det tomt og trist. Adskillelse er traumatisk.

Den kvelende fortroligheten

At Gina og Holger er gift, legger ingen demper på følelsene til Johannes. Tvertimot – Johannes oppdager at det er en lettelse for Holger å ha Johannes boende i leiligheten med dem: «Han var ikke lenger eneansvarlig for Ginas lykke». Og for Johannes selv ligger det paradoksalt nok en trygghet i at Gina er gift. Da kan det ikke bli alvor ut av et forhold mellom ham og henne. Den intense fortroligheten kunne lett blitt for tett, krevende og kvelende. Nettopp derfor er det trygt å utforske det – slippe seg inn i sine savn, lengsler, drømmer og håp. Ja, til og med inn i en lek med fantasiene om at kanskje kunne det bli noe ut av ham og Gina allikevel...

Men det er en lek med ilden. Trekantforholdet står i en skjør balanse som står i fare for å tippe over når som helst. Og alle tre vet det:

«Innflyttingen hadde gjort oss litt sjenerte overfor hverandre, vi var som barn som hadde gjort noe ulovlig. ... 'Nå har jeg dere begge', konstaterte Gina, og spanderte den mest

musserende latteren sin. Og Holger og jeg satt side om side, som to svirebrødre, og ingen av oss snakket om den erotiske spenningen som plutselig var kommet imellom oss. Vi visste vel alle så altfor godt hvilke spøkelses det var som ventet oss et sted der inne i fremtiden. Som om Gina leste tankene mine, sa hun endelig: 'Vi er altfor glade i hverandre for å ødelegge dette?'

Seksualiteten lurte som den farlige Slangen i Paradiset. Den er der som en ytre trusel – forhold til andre oppleves som et svik mot treenigheten. Men enda sterkere er seksualiteten der som en indre trusel: følelsene i Johannes bygger seg opp inntil han til slutt er moden for virkelig å nærme seg Gina. Men i det avgjørende øyeblikket kommer hun ham i forkjøpet:

«Holger og jeg skal ha barn, Johannes.»

Kvinner velger de andre

For Johannes er det dette – og ikke kunstnerdrømmene og rikdommen som forsvant – som er den egentlige utstøtelsen av Paradiset: Krenkelsen over at kvinnen som nesten smelter sammen med ham i fortrolighet, men som – når det kommer til stykket – likevel velger en mann hun gir inntrykk av å avsky.

Ketil Bjørnstad sier noe av det samme:

– Holger og Johannes utgjør sammen et mannsbilde. Gina velger sin Holger. Slik synes jeg ofte det er – at en selv synes en har sett en del ting i livet og at andre ikke har det. Og likevel velger kvinnene de andre.

I bildet fra Giorgones maleri skifter Johannes nå posisjon. Han er ikke lenger barnet på mors fang. Nå blir han den utestengte, sårede og krenkede kri-

geren på den andre siden av elven. Nå går han inn i fars posisjon, og det er en posisjon han har lang erfaring med å forakte.

*Denne kvinnen var så
lik ham selv*

Johannes kutter over tvert med Paris og Italia, gir opp de musikalske ambisjonene og kjærlighetslengslene – og reiser tilbake til Oslo, medisineryrket og far.

«Godt at du endelig er kommet til fornuft», møter faren ham med – og Johannes er rett inne i sitt bilde av barndommens evige konflikt mellom mor og far. Mor hadde

»...åpenbart et sensuelt sinnelag. Men far møtte, eller tilslørte, hennes dype fysiske og sjelelige behov med rå sex. ... Hva som egentlig hendte, er fortsatt en gåte for meg. Kanskje så tidlig som lenge før min fødsel, ble mor sveket av sitt begjær, slik at hun nå fattet fysisk motbydelighet for mannen hun så helhjertet hadde valgt å dele livet med.»

På grunn av dette hadde hun eget soverom og var tilgjengelig for Johannes når «drømmene overmannet meg». I barndommen løp han til henne om natten og fortalte om sine mareritt:

«Og da elsket jeg henne, for denne kvinnen var jo så lik meg selv, og drømmene hun drømte var så like mine egne, og ingenting av dette kunne uttrykkes i ord. Når vi hørte musikk sammen, var ingen andre

forklaringer nødvendige, for både vår forstand og våre følelser var krystallklare, og hun gjorde meg gradvis helt avhengig av denne livsopplevelsen.»

Nå er mor forlenget død, men Johannes er fortsatt hennes allierte mot far:

«Det var nytt for meg å skulle forvalte hennes ettermæle. Da hun døde ble hun jo stum. Og jeg ville ikke gi far rett. Det betydde ikke at jeg arbeidet mot ham, bare at jeg måtte representere mor i alle grunnleggende saker.»

Denne Johannes er det som vender hjem til far – og han ser ikke på ham med blide øyne:

«Vi spiste. Han tok skjeen og kjørte den ned i egget. Han var en mann som fryktløs gikk inn i livet, tok det i besittelse, brukte det. Han hadde appetitt som en okse. Kjønnssdrift også. Han hadde en hang til enker allerede mens mor levde, og nå var denne hobbyen utviklet til mesterskap.»

*Liten interesse for den
han erobrer*

Faren framstår som brutal, rå og vulgær. Og slik er en rekke av mannsskikkelsene i Ketil Bjørnstads roman. De blir utestengt av sine koner som opplever deres seksualitet som heslig og besmittet (mennene smitter dem med gonnore) – og de trøster seg med mange og kortvarige kvinneforhold i stedet.

Borkman (heftigere). Jeg hadde makten! Og så den ubetvingelige kallelse inneni meg da! De bundne millioner lå der utover landet, dypt i fjellene, og ropte på meg! Skrek til meg om befrielse. Men ingen av de andre hørte det. Bare jeg alene.

Dette gjelder Holger, faren, en skipsreder Arentzen og etterhvert også Johannes selv.

Ketil Bjørnstad kommenterer selv de negative mannsbildene i romanen på denne måten:

– Johannes preges av en ambivalens til eget kjønn. Han har en motvilje mot det maskuline adferdsmønster. Selv er jeg ikke homofil og regner meg tvertimot som godt forankret i det heterofile. Likevel har jeg reserverasjoner mot kodespråket oss menn imellom og overfor kvinner. Jeg opplever det som sjokkerende primitivt. Mannlighet er knyttet til det å erobre, og erobreren har liten mulighet til å vise interesse for det han har erobret.

– Vi har også klart å fornuftiggjøre så mye. Vi årsaksforklarer. Jeg har motstand mot det skjematiske. Saul Bellow sier det fint. Han er opptatt av både å fange opp det arketypiske og gjøre digresjonene viktige. Det er det lille anarkiet i oss som gjør oss til levende mennesker. Jeg opplever kvinner som mer forenet i fornuft og følelse. De har broer der vi menn har vegger imellom de to polene i oss. Vårt formspråk er begrenset. Vi menn kan bli naive i forhold til familien.

Med et så negativt mannsbilde blir overgangen fra å være mors sønn til å være mann for en kvinne komplisert. Ketil Bjørnstad om Johannes:

– Han irriterer meg kolossalt. Han er feig og uopplevd. Det er en redsel i ham som opptar meg. En jeg-løshet et sted. Han mangler forankring i seg selv som individ. Derfor har han lite å stille opp. Han har få krav å komme med. Han er redd for å såre og ta ubehagelige oppgjør. Han våger ikke

Kjetil Bjørnstad (1952) er både forfatter, dramatiker, komponist og musiker. Han debuterte 20 år gammel med en diktsamling.

ta selv sine nærmeste på alvor. Han er et uopplevd menneske som kan komme opp i store problemer. I det ligger også et moralsyn hos meg: Jeg tror ikke Djevelen gjør som han gjør fordi han er ond, men fordi han er dum.

Johannes har gitt seg betingelsesløst hen – til mor og til Gina. Men han har blitt sveket – av mor som dør fra ham i 15-årsalderen og av Gina som velger den patetiske Holger. I fortsettelsen velger han å ligge lavt og la initiativet ligge hos de andre.

Johannes beveger seg ikke bare fra musikkens følelser til medisinenes nøkternhet. Innenfor medisinerfaget har han også en ganske spesiell spesialitet. Han er patolog og arbeider med lik. Hans arbeid rommer en voldsom kontrast mellom all den sorg og lidelse som ligger i kroppene han får inn til obduksjon – og den kjølige profesjonali-

tet som kreves av ham i taklingen av følelsene. Jobben krever en evne til å spalte seg av fra egne følelser.

Johannes har den evnen. Det har også arbeidskollegaen Marianne. Sammen utvikler de etterhvert et like avspaltet forhold seg imellom. Ladingen som er mellom dem, lar de seg overhodet ikke merke med på jobben. Og også i privatsfæren holder de intensiteten på avstand: Johannes stryker bratsjen mens hun ser på — og går etterhvert over til å stryke over naken hud. Men når det holder på å bli noe mere, bryter hun av. Og han er nærmest lettet.

*Følelsene er så
farlige*

Slik går månedene med følsom stryking. Inntil Marianne slår til. Hun har opplevd orgasmen med en afrikaner, og vil gjenoppleve den med Johannes. Samleiet blir nok en avspaltning mellom det fysiske («Hun kysset meg, og med de fuktige, oppsvulmede leppene tente hun kroppen min.») og det psykiske («Jeg var hennes redskap, jeg lot henne gjøre det, men hun så meg ikke»). Og etterpå er alt flatt når Marianne snakker om orgasmen som ikke kom:

«Hun sa det uten fortvilelse, som om følelser i denne anledning var helt uvedkommende, som om vi begge var noe helt upersonlig som kunne hentes fra et delelager. Jeg visste ikke hva jeg skulle si.»

Det er et forhold hvor følelsene er så farlige at man ikke kan snakke om dem, kanskje ikke en gang kjenne på dem. For Johannes er det å kjenne på kroppens tenning å komme farlig nær den mandigheten han forakter i sin far og det begjær som hans mor ble sveket av.

Derfor følger den neste sekvensen naturlig. Johannes går rett fra den kroppslige opphisselsen hos Marianne og inn i skyldfølelsen i møte med den andre kvinnen i hans liv på denne tiden — Åse. Hun er kusinen fra Vestlandet som faren har brakt inn i huset. Nå har hun ventet oppe og møter ham med et blikk som bærer all «min mors bitterhet på livet». Hun har lengtet mot ham, og opplever at han har sveket henne. «Gråten hennes skyllet over meg som en flodbølge.» Det vekker hans medlidenhet og beskytterinstinkt. Han holder henne fast — og så er det gjort. Hun forfører ham, og med seksualiteten kommer det inn noe stygt:

«Hun var nifst erfaren. Hvor hadde hun lært det? Skipsrederen. Navnet hans, som jeg aldri skulle nevne. ... Hun tok meg inntil seg, det var noe avskyelig i denne erfaringen hennes, noe misbrukt og skakkjørt, og jeg var hennes redskap, en utålelig tanke, at med det hun hadde lært, kunne hun manipulere meg.»

Men med Åse går det, og hun blir — sier hun — med barn.

Seksualiteten er sluppet løs, sykdommen er brutt ut. Noe er ugjenkallelig ødelagt: «Gud hadde ikke villet det slik. Ikke mor heller.» Det konkretiserer seg i gonoresmitte som har gått fra afrikaneren via Marianne og Johannes helt fram til Åse. Johannes blir tvunget til å eksponere sammenhenger i sitt liv. Det bringer mange avspaltede følelser opp i dagen: Marianne som, midt i all sin tilsynelatende nøysomhet på kjærlighet, stiller beinharde troskapskrav. Åse som får avslørt at også den tilsynelatende anstendige og opphøyde Johannes er like heslig og besmittet som skipsrederen, som alle menn. Og Johannes:

«Jeg var handlingslammet. Handlingen skjedde et annet sted. Kvinnene bar den frem. En laborant fra Carl Berners plass og min kusine fra Vestlandet. Sistnevnte skulle jeg ha barn med. Jeg hadde skjenket henne sædceller og gonokokker. Hadde mor visst at dette skulle bli min skjebne, ville selv ikke Mahlers symfonier ha beroliget henne.»

Maktesløsheten og besmittelsen gir et nytt assosiasjonsspor til Dag Solstads Arild Asnes. Han går i Oslos gater mot slutten av 60-tallet og føler på at hans liv formes av begivenheter helt over på den andre siden av jordkloden — nemlig av kulturrevolusjonen i Kina. Som hvit europeer og medskyldig i den imperialistiske Vestens overgrep mot verdens undertrykkede masser er det den 3. verdens opprør mot Vesten som vil avgjøre hans livsskjebne. Og i dette opprøret var det altså Kina som gikk i spissen.

*Ord som gi, elske, føle
var fremmede*

Johannes og Arild Asnes opplever begge seg selv som forlengelser av en heslighet de ikke ønsker å være delaktig i — den rå seksualiteten og den rå imperialismen. Så hva gjør man da? Arild Asnes slutter seg til ML-bevegelsen og blir anti-imperialist. Og Johannes adopterer kvinnens perspektiv på mannen:

«Det var ikke redsel for kvinner som hadde brakt meg i den håpløse situasjonen jeg var i, det var redselen for å bli oppfattet som en type mann jeg

ikke var. Det var kanskje en overdrevet og hysterisk redsel. ... jeg var bundet til min far, med all min redsel, angsten for å bli som ham, slik jeg visste at han tok seg til rette, at han tok, nedla, hemningsløst, at ord som «gi», «elske», «føle», var ham fullstendig fremmed. Jeg var bundet til ham i avmakten over å være mann, i avmakten over å ha måttet vokse opp så nær en kvinne som skulle forholde seg til en slik mann. Jeg var bundet til ham med skrekk. Og for første gang var jeg villig til å innrømme den skrekken.»

Johannes strever forgjeves for å være det gode menneske overfor kvinnene som har krav på ham. «Jeg ville gjøre alt for å tilfredsstille dem. Jeg hadde allerede sveket dem begge.» Kvinnene krever mer og mer av ham, stiller ham overfor stadig større og mer dramatiske utfordringer. I Maria Gjems-Onstads perspektiv blir dette noe av Snehvits selvoppofrelse i møte med stemorens egoistiske krav. Snarere enn å være narsissistisk styres Johannes av frykten for å kunne oppfattes som det.

Johannes blir i tiltagende grad presset opp i et hjørne. Konsekvensene av hans livsvalg begynner etterhvert å melde seg. Er Bjørnstads skildring av dette klargjørende? Muligens — og muligens ikke.

*Det ytre liv bare
symbol for det indre*

— Baxter, sier Ketil Bjørnstad på tampen av intervjuet, — vi har ikke snakket om Baxter. Sekvensen med ham var det første jeg skrev av roma-

Ella Rentheim: Det var nok snarere kulden, som drepte ham.

Fru Borkman: (ryster på hodet). Kulden, sier du? Kulden, — den hadde drept ham for lenge siden.

nen, og hele handlingen er bygd opp omkring hans tanker.

Baxter er spillelæreren til Johannes og samtidig en homofil levemann med baser i Paris og New York. Han lider under mangelen på gjengjeldte følelser fra sin bratsjelev fra Oslo. Johannes lider på sin side under at hans store kjærlighet Gina har valgt en annen framfor ham. Baxter:

«Jeg vet du aldri kommer til å bli ferdig med den kvinnen, slik jeg aldri kommer til å bli ferdig med deg.»

«Hva vil du jeg skal gjøre?»

«Ingenting, vi velger oss jo bare et ytre symbol på det som skal foregå inne i oss.»

«Så dine følelser for meg har egentlig ikke noe med meg å gjøre?» Vi forsøkte å le begge to.

«På en måte», sa han. «Ihvertfall er det utgangspunktet. Men så spiller livet sine puss med deg, og plutselig, hvis du er heldig, vil du se hva et menneske er, og samtidig vil du se deg selv, og da er det tid for smertens utbrudd, og det er et fantastisk øyeblikk, for du er ikke lenger sentrum i universet, du har gitt deg hen til alt som er omkring deg, og medlidelsens gud vil våke over deg, og alt du hittil hadde trodd var viktig vil fortone seg likegyldig.»

«Og etterpå?»

«Etterpå?» Han pustet tungt og reiste seg fra stolen. «Da er det blitt miraklenes tid. Da gjør vi som den hellige Frans eller Moder Theresa. Hva vet jeg?» Han gjespet trett og utbrent av det hektiske New York-livet. «Men jeg håper å se deg da, min sønn. Og hvis vi er riktig heldige, kan vi kanskje til og med våge en helt nødvendig diskusjon om begrepet 'kjærlighet' og alt det innebærer. Da vil det nok, for en gangs skyld, være på sin plass.»

Denne replikken kommer tidlig i handlingen, men slutten fanger opp det samme temaet fra en litt annen innfallsvinkel. Jo, det er muligens her Johannes havner. Etter et liv hvor det ytre liv har vært symboler for indre følelser og konflikter, kommer han til et punkt hvor han må gå inn i en reell dialog med andre mennesker – møte en virkelighet som eksisterer før og uavhengig av hans egne kvernende og gjentakende indre konflikter.

Men slutten er høyst tvetydig. Man kan tolke den velvillig i pakt med Baxters tese. Men med betoningen av den brå forvandling og av medlidelse, inderlighet og selvoppofrelse kan den også oppleves som et lite helhetlig løsningsforsøk.

Skrevet om Dyade:

Isaac Bashevis Singer:

PROBLEM ELLER MYSTERIUM?

(nr. 6 1985)

— En takk til Dyade for nok en glimrende og givende tidsskriftutgave.

Adresseavisen.

MONOPOLREVIEN

(nr. 3/4 1987)

— så får vi håpe at kanskje Herbjørn Sørebo griper hansken.

Adresseavisen.

RAPPORT FRA DET TAUSE TEATER

(nr. 3 1988)

— Dyades tre skribenter trækker på mange liktorner og ømme tær. De provoserer, men ikke verre enn at det er en fruktbar utfordring hvis noen turte ta hansken opp.

Klassekampen.

HVEM ER PAVEN?

(nr. 5/6 1988)

— Det norske tidsskriftet Dyade er for tiden det bedst redigerede kulturtidsskrift i Skandinavia.

*Morgenavisen
Jyllands-Posten*

GENENE I VÅRE HENDER

(nr. 6 1989)

— en artikkel som bør leses av alle som er interessert i massemedias dekning av genteknologi, eller for den saks skyld mulighetene som byr seg for manipulering av folks meninger gjennom media.

*NBS-nytt.
Tidsskrift for biokjemi.*

Dette får du i 1991:

Å UTFORDRE DET ETABLERTE

I 1991 er det 25 år siden organisasjonen Acem ble stiftet. Med utgangspunkt i Acem-meditasjon har målet vært å stimulere til menneskelig vekst og engasjement i kultur- og samfunnsspørsmål. Årets første Dyade forsøker å formulere hva Acem representerer i vår samtid.

KAMPEN OM ETEREN

I konkurransen om vår oppmerksomhet har radioen tilsynelatende tapt for fjernsynet. Men mye tyder på at vi står foran en renessanse for radiomediet. Aldri før har så mange vært engasjert i å produsere programmer, og i 1991 begynner kampen for flere nye riksdekkende radiokanaler.

ROSENBORG — FOTBALL OG KULTUR

Bydelslaget fra Trondheim fremstår som noe fullstendig utrøndersk og er blitt fotballhelter for hele landet. Hva er skjedd? Hva er det som særpreger denne spesielle fotballkulturen? Hvem er menneskene som har formet den?

DE UKJENTE ARABERNE

Trodde vi det var russerne, europeerne, asiatene og amerikanerne som formet verdenshistorien mot slutten av det 20. århundre? Kanskje det — helt til araberne gjorde seg uomgjengelig tydelige. Hvem er de? Hva er våre forestillinger og fordømmer om dem?

Norges billigste bokklubb?

- Ja, mange har satt det navnet på *Dyade*. Vi samler ikke artikler om helt ulike temaer i heftene. Hvert nummer av *Dyade* belyser ett tema grundig. En årgang blir dermed et lite kulturbibliotek.
- *Dyade* dyrker ikke moten. Derfor blir heller ikke temaheftene uaktuelle.
- Finnes det noe om Estland og estisk litteratur på norsk? Noe om gruppepsykologi? Om forfattere som Elie Wiesel, Isaac Bashevis Singer, Siegfried Lenz? Eller om generasjonsmyter som John Lennon og Bob Dylan? Finnes det noe forståelig om vitenskapsteori? Noe om hvordan en nordmann opplever kineserne? Er det noen som har tatt Dagsrevyens meningspåvirkning på alvor? Ja, *Dyade*. Trenger du stoff til et tema, lønner det seg å lete i våre årganger. Du kommer attpåtil svært billig fra det. Hvor ellers får du en høyst lesverdig vurdering av Rudolf Steiners tanker for kr. 25?
- Vårt mål er at *Dyade* skal sikte mot et skikkelig, reflektert nivå – uten å bli uleselig sprenglærd eller bare for innvidde. En tidsskriftundersøkelse viser da også at *Dyade* har langt bredere og mer sammensatt leserkrets enn andre kulturtidsskrifter.
- *Dyade* får jevnlig gode anmeldelser i skandinaviske aviser. «En av de mest spennende publikasjoner her på berget,» mener Sverre M. Nyrønning i Adresseavisen. Tidlig i *Dyades* historie mente Erik Egeland i Aftenposten at han her kunne merke «en ekte trang til å erkjenne tidens problemer, i motsetning til mange andre fora hvor «debatten» kan omfatte skjult maktkamp, forfengelig utstilling av lærdhet, selvcentrert tankeliv på tomgang.» Vi lykkes ikke alltid, men vi forsøker hele tiden.
- *Dyade* drives idealistisk. Det vil si at ingen – hverken redaksjon, administrasjon eller skribenter – får honorar for arbeidet. Alt gjøres på fritiden. Derfor er tidsskriftet så rimelig. Derfor kommer det heller ikke regelmessig. Men fire temahefter i året, det kommer.
- Bli med i Norges billigste bokklubb. Bli *Dyade*-abonnet.

FREDRIKSTAD BIBLIOTEK 120154
POSTBOKS 100
1601 FREDRIKSTAD

DYADE

Postboks 2559
Solli
0203 OSLO 2

Snehvit, Dagsrevyen og Narkissos

En medarbeider i Dagsrevyen bryter fartsgrensen i sin kjøretur for å hente informasjon fra en katastrofe. Han skal selvfølgelig betale bot som alle andre? Nei, mener hans sjef, denne loven kan ikke gjelde for en mann ute i så viktig oppdrag. De lover som gjelder allmennheten, gjelder ikke for journalisten.

Er dette et av mange tegn på utviklingen av en narsissistisk journalistikk? spør programsjef i NRK P1, Carl Henrik Grøndahl i en artikkel i dette Dyade. «Drøfting av narsissisme kan gi begreper og perspektiver som synes fruktbare i analyse av mange fenomener i samtiden».

I vanlig språkbruk er narsissisme blitt et skjellsord. Det betegner alt som er selvopptatt og usosialt. Narsissistisk personforstyrrelse preges da også av storslåtte forestillinger om egen betydning, store behov for oppmerksomhet, liten toleranse for kritikk og krenkelse. Men individualpsykologisk er det narsissistiske del av oss alle. Sjefpsykolog Maria Gjems-Onstad drøfter sunn og usunn narsissisme i en artikkel, som også handler om det usunne i å være Snehvit.

Spesialpsykolog Turid Berg-Nielsen vurderer Acem-meditasjon som metode til å bearbeide narsissisme.

Dr.philos. Jens Braarvig forteller om hvem Narkissos egentlig var, mens redaksjonsjef Rolf Brandrud vurderer Ketil Bjørnstads roman «Stormen» som uttrykk for et oppgjør med en narsissistisk generasjon.

«Nyansert utforskning av det narsissistiske er en meget spennende ferd inn i det menneskelige. Vi håper vi klarer å formidle noe av det i dette Dyade».

DYADE NR. 31990 - VÄRHEMELIGE STORHET